

De Muijl - de kap maakt de monnik niet

Twijnstraat 65

bovenste foto voorpagina: Twijnstraat 65 in 2018, foto: auteur.

onderste foto voorpagina: de 19de-eeuwse winkelpui van Twijnstraat 65 in 1934, foto HUA

Colofon

Onderzoek en tekst: Ton Hooft

Opmaak: Simon den Daas.

De illustratie verantwoording is opgenomen in het bijschrift en/of in de noten.

Druk: Practicum Print Management, Soest.

ISSN: 1383-0279

SteenGoed verschijnt tweemaal per jaar en is een uitgave van

Utrechts
Monumenten
Fonds

Lange Nieuwstraat 53, 3512 PD Utrecht

030 - 2311761

info@umf.nu

www.umf.nu

www.facebook.com/UtrechtsMonumentenfonds

NL68 TRIO 0254 7316 78

Steun onze werkzaamheden.

Met uw bijdrage steunt u de werkzaamheden van het Utrechts Monumentenfonds. U ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen, lezingen en/of excursies. De minimale bijdrage is € 27,50 per jaar en begunstigers voor het leven betalen € 450,- ineens. Draagt u onze monumenten een warm hart toe: een hogere bijdrage doneren mag natuurlijk altijd.

Als begunstiger van het UMF mag u de giften – onder bepaalde voorwaarden – aftrekken van de inkomstenbelasting. Omdat het UMF een ANBI-status heeft, is deze regeling van toepassing. Meer informatie hierover vindt u op <http://www.utrechtsmonumentenfonds.nl/content/begunstigers>

Alle nummers van SteenGoed zijn in te zien op:

<https://utrechtsmonumentenfonds.nl/erfgoed-in-beeld/#STEENGOED>

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	3
2	De Twijnstraat.....	4
3	Twijnstraat 65 - De Muijl.....	7
3.1	Ligging en beeld.....	7
3.2	Oudste bebouwing 11de eeuw.....	12
3.3	Vondsten vanaf de 13de eeuw.....	12
3.4	Voorgangers huidige pand.....	13
3.5	Oorspronkelijke huidige pand.....	14
3.6	Monumentaal casco huidige pand.....	14
3.7	Bouwgeschiedenis en groei in het kort.....	17
3.8	Eigenaren van 1581 tot 2017.....	18
3.9	gebruikers van 1891 tot 2021.....	22
4	De belendingen.....	30
5	Gebruikte afkortingen.....	38
6	Bronnen/literatuur.....	38
7	Dankwoord.....	40
	Bijlage: Basisinformatie en Rijksmonumentenbeschrijving c.a. Twijnstraat 65.....	40
	Noten.....	42

I Inleiding

Twijnstraat 65 is een rijksmonumentaal winkel-woonhuis in een populaire winkelstraat en droeg lange tijd “De Muijl” als huisnaam. Al ruim voordat Utrecht in 1122 stadsrechten ontving, werd er aan de Twijnstraat handel gedreven en werden er ambachten uitgeoefend. Mijn ouders hadden 30 jaar een zuivelhandel in nummer 65 en woonden er een halve eeuw. Ik ben in het huis geboren en woonde er een kwart eeuw.

Het winkel-woonhuis is historisch erg boeiend, dat realiseerde ik me voor het eerst toen ik 20 jaar was. Een grote serie mooie foto's van de bijzondere siermuurankers in de zijgevel van het pand kwam toen onder mijn ogen. Deze foto's zijn gemaakt door Jean Penders, hij is onder andere fervent liefhebber van bouwhistorie en van Utrecht¹.

Deze fotoserie was voor mij het startpunt om me in het pand te verdiepen en me ge-

Foto's van één van de drie siermuurankers van Twijnstraat 65, met drakenkop op een gedraaide hals (de open bek verbeeldt het spuwen van vuur). Draken stonden symbool voor kracht.

Foto's door Jean Penders².

urende tientallen jaren actief in te zetten voor Utrechtse historie en monumenten. Het huidige Twijnstraat 65 heeft voorgangers tot vóór de Utrechtse stadsrechten van 1122. De oudst teruggevonden sporen in het pand zijn 11de-eeuws! In die tijd waren de huizen nog van hout, Twijnstraat 65 dus ook.

Aan de voorgevel van Twijnstraat 65 lees je de ouderdom van het pand niet af. Het huidige pand heeft naast een interessante bouwgeschiedenis veel bijzondere bouwelementen die tot 600 jaar teruggaan. De beschikbare informatie is heel ruim en de verzamelde afbeeldingen zijn boeiend en interessant. Samen met de genoemde 11de-eeuwse sporen meer dan voldoende aanleiding om er een editie van SteenGoed over uit te brengen. De straat en de belendingen van Twijnstraat 65 verdienen absoluut aandacht en die krijgen ze dan ook in deze uitgave.

De voorgevel van Twijnstraat 65 is een goed voorbeeld van het Vlaamse spreekwoord dat luidt: de kap maakt de monnik niet, ofwel: schijn bedriegt. Voorgevels zeggen vaak weinig over wat erachter zit, het is boeiend om je in de geschiedenis van monumentale panden te verdiepen. Een eenvoudige manier om dat te doen, is het toegankelijke Utrechts Documentatiesysteem te raadplegen, zie hiervoor www.documentatie.org.

Mijn belangstelling voor Twijnstraat 65 en directe omgeving blijft en ik wil graag nog een bredere publicatie dan deze SteenGoed-editie in eigen beheer uitbrengen. Daarom houd ik me via ajmhooft@ziggo.nl aanbevolen voor reacties.

2 De Twijnstraat

Toen Utrechters in 1122 stadsrechten ontvingen, werd er al bijna twee eeuwen handel gedreven waar nu de Twijnstraat is. De voorganger van deze straat lag

op een oeverwal van de middeleeuwse Rijn³ en de oorsprong gaat terug naar de 10de eeuw. Er zijn restanten van een middeleeuwse houten weg in de bodem gevonden en er zijn diverse houten verkoopkramen en andere houtsporen waaronder funderingen aangetroffen. Er werd gewoond, handel gedreven en er werden ambachten uitgeoefend.

De straat was het handelsdeel van een vóórstedelijke nederzetting langs de Rijn met de Nicolaïkerk als gebedsplaats. Je zou dit geheel een middeleeuws dijkdorp kunnen noemen.

Luchtfoto (1991), óók deze luchtfoto verbeeldt een slingerende Twijnstraat: al in de 10de eeuw handelsstraat aan een bocht van de Rijn, bron foto: Beeldbank HUA⁴.

Op de foto hiervoor zie je hoe de Twijnstraat, onder in beeld, een slingerbeweging maakt, een uitloei van de bocht in de vroegere Rijn. Verplaats je duizend jaar terug en je ziet een Rijnbocht waaraan een nederzetting ontstond met zoals gezegd handel en ambachten aan de oever. Hieruit ontstond de Twijnstraat, de “Kalverstraat van het zuiden” zoals het door historici werd genoemd.

De straat was niet alleen belangrijk door de aanwezigheid van levendige handel en ambachten, bij tal van intochten van hoogwaardigheidsbekleders werd moeite gedaan om ook de Twijnstraat aan te doen. Ik noem hier (niet chronologisch en uitputtend): Willem van Oranje, keizer Karel V en Napoleon Bonaparte, naast tal van bisschoppen waaronder Frederik van Baden in 1496. Deze intreden werden lang “blijde inkomsten” of “blijde intreden” genoemd.

De straat is in alle eeuwen sinds zijn ontstaan van belang geweest. Tegenwoordig is de winkelfunctie dat nog steeds en niet alleen voor direct omwonenden. De straat kent in veel opzichten grote variatie. Hij bestaat, zoals meer straten in oud-Utrecht, uit tal van middeleeuwse, 17de en 19de-eeuwse panden, ook al zijn de voorgevels 17de-20ste-eeuws. Veel monumenten met grote variatie in breedte, hoogte, bouwsoort en -stijl, materialen en luxe. De Twijnstraat kent ook een grote variatie van bewoners, omwonenden en winkelbezoekers. Heeft een dubbele slingerbeweging en wisselend uitzicht op de Domtoren. Verder zijn er veel verschillende soorten ‘instellingen’ in de directe

De Twijnstraat, de “Kalverstraat van het zuiden”, rond 1900⁵.

Een versierde Twijnstraat in 1936, tijdens een lustrum van de Utrechtse Universiteit met als thema: de intocht van Willem van Oranje in 1577⁶.

De Twijnstraat tijdens coronabeperkingen, op een zondag in april 2020, zelfs dan niet rustig, links Twijnstraat 65⁷.

omgeving uit bijna alle eeuwen, deze verrijken de straat nog verder. Samenvattend: een beeld van een straat!

Toen ik er opgroeide voelde de straat voor mij als een dorp in de stad. De winkeliers woonden achter en boven de winkels en er was gemeenschapszin. Je speelde met de kinderen van andere winkeliers en er was veel meer wat de bewoners aan elkaar bond. Wat dat betreft is het karakter van de straat inmiddels erg veranderd. Het is nog steeds een heel aantrekkelijke winkelstraat maar het dorpse is niet meer.

Genoeg over de Twijnstraat. Kom, we gaan naar De Muijl!

3 Twijnstraat 65 - De Muijl

3.1 Ligging en beeld

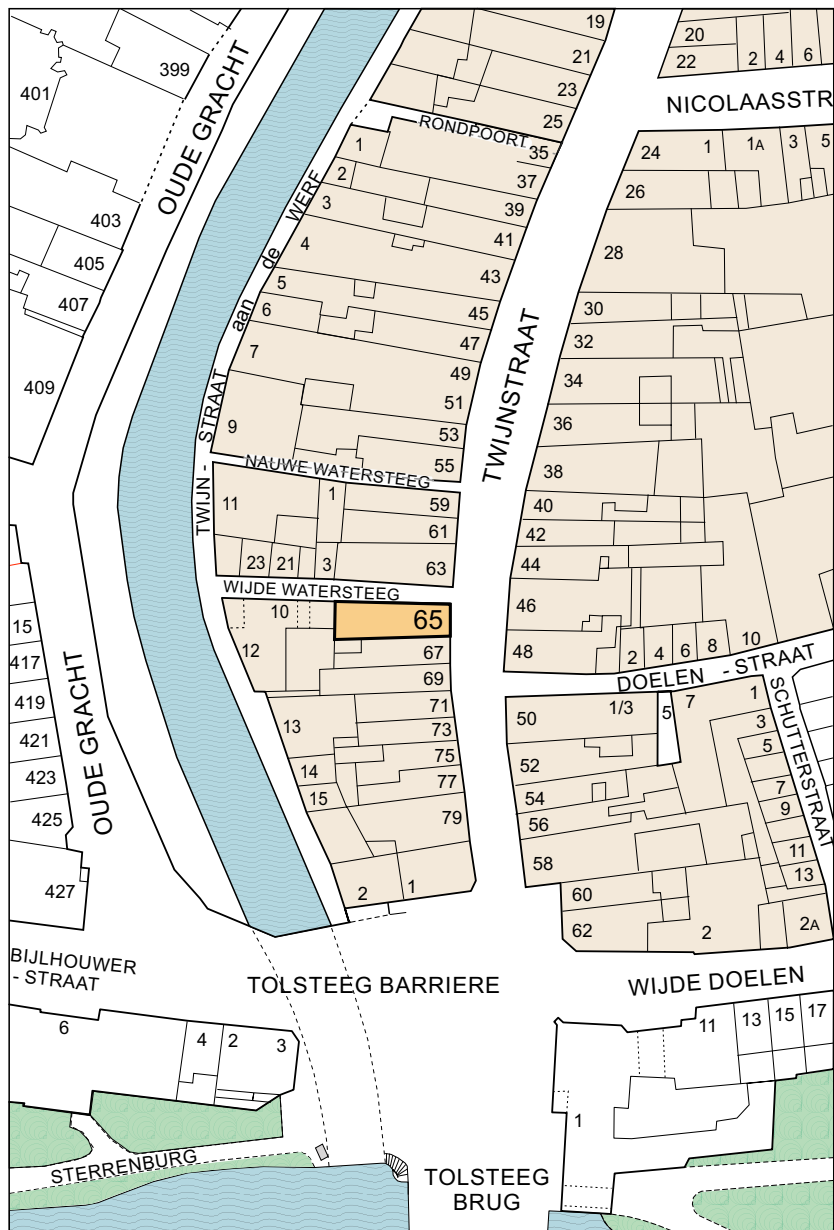
Ligging

Twijnstraat 65 ligt aan de westzijde van de Twijnstraat en aan de zuidzijde van de Wijde Watersteeg. Deze steeg is één van de drie steegen die van de Twijnstraat naar de Twijnstraat aan de Werf lopen. In onderstaande huisnummerplattegrond is Twijnstraat 65 afwijkend gekleurd aangegeven.

Beeld

Twijnstraat 65 is kortgezegd een 16de-eeuws pand met een grotendeels 19de-eeuwse voorgevel. Het heeft anderhalve eeuw lang “De Muijl” als huisnaam gehad, deze naam is aan het pand gegeven door de diverse schoenmakers die het pand in eigendom hadden en er hun ambacht uitoefenden. Het pand is 5,5 meter breed, 19,5 meter diep en heeft twee bouwlagen en een zolderverdieping. Twijnstraat 65 is een Rijksmonument, een monument met de hoogste monumentale status dus.

Het puur letterlijke beeld van Twijnstraat 65 bestaat uit de voorgevel, de zijgevel in de Wijde Watersteeg en de vanaf de straat zichtbare dakbedekking. De voorgevel van het pand boven de winkelpui is uit het jaar 1886, dit weten we omdat het huidige beeld overeenkomt met de bouwtekening uit dat jaar die bij Het Utrechts Archief bewaard wordt. De huidige winkelpui dateert uit 1934 en deze pui verving de houten winkelpui uit 1886. zie voor een beeld van de complete gevel uit dat jaar de bouwtekening bij “De 19de-eeuwse houten winkelpui” hierna. De voorgevel bestaat uit een stukje ‘schijngevel’ dat opvalt - voor degene die naar boven kijkt - omdat het pand aan een steeg ligt.

Huisnummerplattegrond Twijnstraat 65 en directe omgeving naar de toestand per 2021⁸.

Foto links: de voorgevel, gezien vanuit het zuidoosten anno 2007⁹. Foto rechts: de voorgevel vanaf de 2de bouwlaag vanuit het noordoosten, eind 2020¹⁰. Schijn bedriegt: de 3de bouwlaag kent minder volume dan de voorgevel doet vermoeden. Dit is het nadeel van een zogenaamde schijnegevel: als het pand zelfs al vanaf één zijde vrij ligt, dan valt de eigenaar een beetje door de mand.

De 19de-eeuwse houten winkelpui

De bouwtekening van de voorgevel uit 1886 geeft het complete laat 19de-eeuwse beeld van de gevel. Deze tekening laat mooi de op elke bouwlaag terugkomende rondingen van de kozijnen zien: een voorgevel “van eenvoudige doch harmonieuze architectuur”.

De tekening bij de bouwaanvraag voor de vernieuwing van de voorgevel in 1886¹¹. Deze tekening betreft de “nieuwe situatie”, uit 1886 dus. Helaas is de “bestaande situatie” van vóór 1886 niet bij HUA en in het UDS aangetroffen.

De huidige winkelpui van Twijnstraat 65 is zoals gezegd uit 1934. Een bouwtekening van deze 20ste-eeuwse winkelpui is bij “1934 - Verlies 19de-eeuwse houten winkelpui” verderop geplaatst. Daar wordt deze gebeurtenis bij de toenmalige eige-

De foto links is van de voorgevel van Twijnstraat 65 in uiterlijk 1934: de 19de-eeuwse winkelpui met G. Hooft als gebruiker¹². De auteur vond de originele foto van bovenstaande HUA-reproductie thuis en bracht deze rond 1980 naar het toenmalige Gemeente-Archief Utrecht (GAU) met de vraag of ze geïnteresseerd waren om deze te reproduceren. Dat wilden ze graag en de toenmalige gemeentelijke

Fotodienst heeft er bovenstaande hoogwaardige reproductie van gemaakt. Sindsdien is deze interessante en heerlijke foto voor iedereen te zien en downloaden(en meer). Ik koester het origineel.

Foto rechts: van links naar rechts: rechterdeel winkelpui Twijnstraat 65, Wijde Watersteeg en deel winkelpui Twijnstraat 63 uit 1925¹³. Opmerkingen bij deze foto: de gebruiker was barbier/kapper J. de Pauw; op de achtergrond is het Diaconessenhuis aan de Oudegracht te zien dat daar tot 1929 was gevestigd. Rechts van de Wijde Watersteeg is de voorloper van het huidige Twijnstraat 63 te zien: een middeleeuws pand genaamd "Oudsterhuis van Antwerpen" dat in 1927 ten behoeve van nieuwbouw voor een (kruideniers)winkel van De Gruyter is gesloopt.

naar van het pand beschreven. Hierboven zijn foto's van de 19de-eeuwse winkelpui met een uitgebreide toelichting als 'plaatje en praatje' opgenomen.

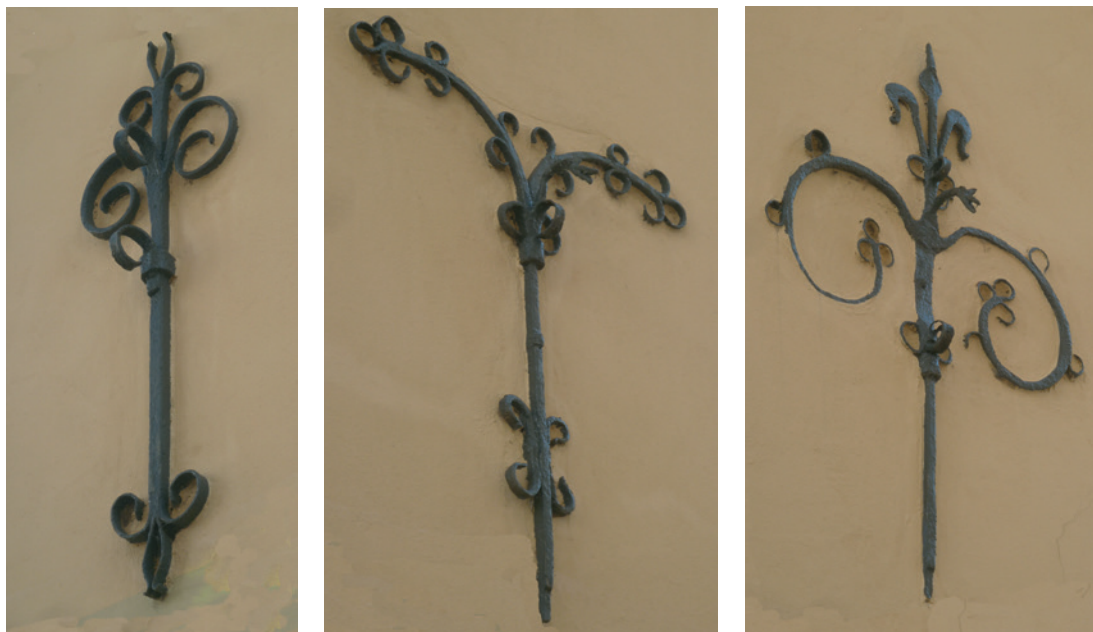
Zijgevel met bijzondere muurankers

In de zijgevel van Twijnstraat 65 in de Wijde Watersteeg vallen vooral de bijzondere siermuurankers op. Deze muurankers hebben de tand des tijds ondanks hun hoge leeftijd goed doorstaan.

Drie siermuurankers en een schootanker Twijnstraat 65 in april 2020¹⁴. Deze ankers zijn bevestigd aan vier van de balken in de winkel op de begane grond (voor de balken: zie foto's verderop in deze SteenGoed-editie).

De twee sierankers met drakenkop zijn in de Rijksmonumentenbeschrijving van Twijnstraat 65 als volgt beschreven: "(...) in rijke vormen gesmeed en hebben drakenkoppen, waarvan een met getordeerde hals. Het ene eindigt gevorkt, het andere heeft een leliemo-

Iste, 2de en 3de muuranker, gerekend vanaf de Twijnstraat. Drakenkoppen sieren het 2de en 3de anker, foto van april 2020¹⁵.

tief als top.” Het Iste muuranker wordt als 17de-eeuws gedateerd terwijl het 2de anker (het Iste met drakenkop) in de 16de eeuw wordt gedateerd. Over de ouderdom van het 3de muuranker lopen meningen uiteen: de Rijksmonumentenbeschrijving spreekt van 15de-eeuws maar bij de afronding van deze SteenGoed-editie werd dit anker door oud-bouwhistoricus van de gemeente Utrecht Frans Kipp¹⁶ als 16de-eeuws gedateerd. Alle ankers zijn erg oud en of het 3de anker 450 of 550 jaar oud is, we houden het maar op ‘stokoud’.

Diverse bouwhistorici spreken in het geval van Twijnstraat 65 over hergebruik van de siermuurankers van het pand (hergebruik komt wereldwijd veel voor in de bouwgeschiedenis). Ik ben geen bouwhistoricus maar ik zie graag een logica in de volgorde van ouderdom van deze siermuurankers.

Als tussenstap eerst even meer in het algemeen over architectuur van panden. In de loop van de eeuwen zie je steeds dat eigenaren de voorgevel van hun pand verjongen. Uitingvormen in de architectuur vevranderden en als er een nieuwe trend is dan komt jouw pand ouderwets over, dat wil je niet. De oplossing is simpel en de kosten te overzien: je laat je voorgevel naar de nieuwste ‘mode’ vervangen en als bruintje dat niet trekt dan doe je dat alleen met de onderpui, de meeste mensen keken, zeker in een winkelstraat, toch niet omhoog. Dit gebeurde ook concreet bij Twijnstraat 65.

In de siermuurankers van het pand kun je hetzelfde zien: het jongste, 17de-eeuwse, sieranker is de jongste van de drie siermuurankers en is vanaf de straat gezien vooraan te vinden. Het tweede sieranker is ouder en het derde anker het oudst. Als mensen in de straat voorbij je pand lopen en de siermuurankers in de zijgevel zien, dan valt vooral de eerste op en die is niet ouderwets. Hoe groot is de kans dat mensen de steeg inlopen om ze allemaal te bekijken? Waarom zou je dan siermuurankers die nog prima zijn vervangen? Zo is Twijnstraat 65, zonder dat het zo bedoeld is, op dat punt een duurzaam huis om maar eens een modewoord te gebruiken.

De dakbedekking

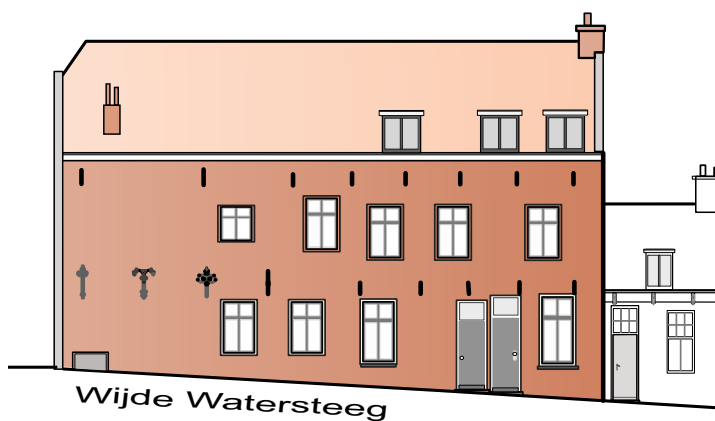
De dakbedekking van Twijnstraat 65 is vanaf de straat zichtbaar en maakt daarom deel uit van het beeld van het pand. Over de eerste helft van het pand bestaat de dakbedekking uit hergebruikte Oudhollandse dakpannen, deze zijn aanzienlijk ouder dan 19de-eeuws¹⁷. Oudhollandse dakpannen zijn niet zeldzaam maar wel relatief oud en worden monumentaal gewaardeerd.

Dakbedekking Twijnstraat 65 van hergebruikte Oudhollandse dakpannen van vóór de 19de eeuw. De hier afgebeelde pannen liggen ongeveer ter hoogte van - halverwege - het oorspronkelijke pand. Deze enigszins onregelmatige dakpannen werden nog ambachtelijk gebakken. Direct achter de voorgevel liggen zogenaamde gesmoorde Oudhollandse dakpannen¹⁸. Deze laatste waren de luxere variant, het is natuurlijk geen toeval dat de luxere pannen aan de voorkant liggen.

Het achterste panddeel

Twijnstraat 65 bestaat uit het oorspronkelijke Twijnstraat-huis van circa elf meter diep en een in de 18de eeuw bijgetrokken panddeel in de Wijde Watersteeg van circa acht meter diep. Het achterste panddeel in de Wijde Watersteeg bestaat van oorsprong uit twee middeleeuwse kameren¹⁹ waarvan het muurwerk in de late 19de eeuw grotendeels is vervangen en de hoogte met een verdieping is uitgebreid en verbonden met het Twijnstraat-huis. Uit de kadastrale minuut uit 1832 blijkt dat de twee kameren toen qua eigendom deel uitmaakten van het Twijnstraat-huis²⁰. Op grond van onder andere aanwijzingen in 2009 is geconcludeerd dat de kameren in de 18de eeuw bij het Twijnstraat-huis getrokken werden²¹. Voor een verduidelijkende plattegrond: zie het bovenaanzicht van Twijnstraat 65 bij “Oudste bebouwing, 11de eeuw” verderop.

Zijgevel Twijnstraat 65 circa 1880. Het huidige beeld van het pand is grotendeels gelijk aan deze situatie van ca. 1880. De achtergelegen kameren zijn in 1962 gesloopt. Voor de tekening inclusief alle vier de resterende kameren zie bij “Bouwschiedenis en groei in het kort”.

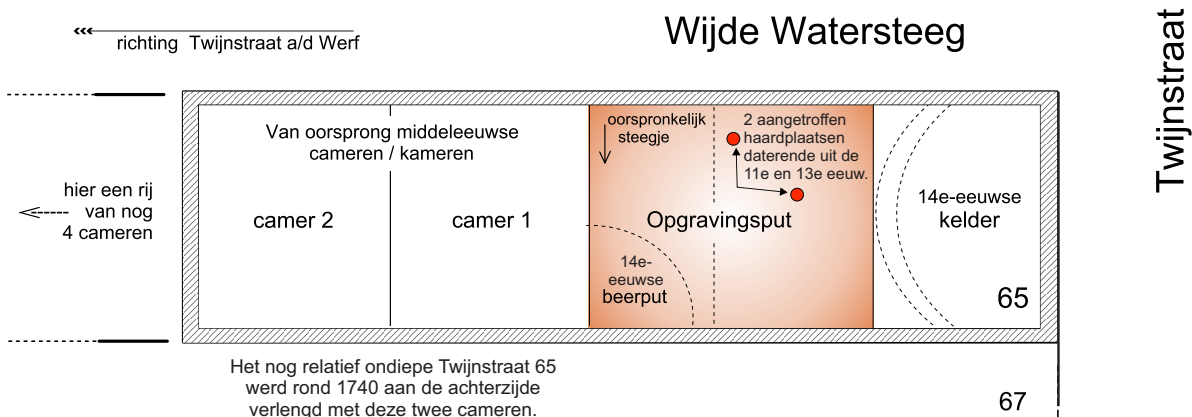
Tekening: Dirk van Sichem.

Tegen de rechterzijgevel van het panddeel in de Wijde Watersteeg resteert nog de middeleeuwse linker zijgevel van de derde kamer van de Wijde Watersteeg, deze is aan de 19de-eeuwse rechter zijgevel ‘vastgeklampt’. N.B.: voor de middeleeuwse rij kameren Wijde Watersteeg 6-12 waar de twee eerste kameren oorspronkelijk deel van uitmaakten: zie verderop bij “De belendingen”.

3.2 Oudste bebouwing, 11de eeuw

De oudste geschiedenis van een pand vind je onder de grond; In 2009 zijn in Twijnstraat 65 opgravingen gedaan. De toenmalige eigenaar wilde extra kelderruimte en liet archeologisch onderzoek doen. Er zijn heel opmerkelijke en bijzondere vondsten gedaan: het meest opmerkelijke is wel dat er sporen tot in de 11de eeuw zijn gevonden. Het gaat daarbij om lemen vloerlagen en haardplaatsen die hun oorsprong hebben in de 11de-13de eeuw. Twijnstraat 65 had dus voorgangers tot in de 11de eeuw, dit betekent tot vóór de tijd dat Utrecht - in 1122 - stadsrechten verkreeg. Er zijn in Utrecht maar heel weinig situaties waar zoiets nog te achterhalen is²². Het archeologische rapport vermeldt zeker een tiental lemen vloerlagen uit

63

Plattegrond op schaal van het totale pand met opgravingsput, gevonden beerput, steegje tussen het oorspronkelijke Twijnstraat 65-pand en de twee later geïncorporeerde middeleeuwse kameren. In deze opgravingsput werden vondsten uit de 11de-18de eeuw gedaan. De opgravingen tonen aan dat hier al in de 11de eeuw gewoond werd, dat dit hier aangetoond is, wordt als zeldzaam omschreven. Tekening: Dirk van Sichem.

de 11de-13de eeuw met op twee plekken ongeveer midden in het oorspronkelijke huis haardplaatsen uit deze periode. De haardplaatsen hadden wellicht een stenen rand voor het haardvuur. Daaroverheen stond een driepoot met een ketel of een pan eraan. De toenmale eigenaren kookten dus op een kampvuur²³.

In ophogingslagen zijn tenminste negen vloerniveaus onderscheiden waarin 13de-eeuws steengoed (soort aardewerk) is gevonden, de kleuren van de vloerniveaus zijn lichtbruin tot rood, afgewisseld met donkergrijze afvallagen, dit is mooi op de foto te zien.

De lichtbruine en rode 13de-eeuwse vloerniveaus met donkergrijze afvallagen²⁴.

3.3 Vondsten vanaf de 13de eeuw

In het rapport over dit archeologisch onderzoek²⁵ staat: "Achter het oorspronkelijke huis heeft een steegje gelopen (...). De 14de-eeuwse beerput in het steegje was nog volledig intact. Op basis van de vondsten uit deze beerput kon bepaald worden dat de put in het tweede kwart van de 18de eeuw uit gebruik genomen is."²⁶ Beerputten kwamen begin 14de eeuw in zwang en het hier aangetroffen

exemplaar is dus uit de beginperiode van betere behandeling van menselijke fecaliën en vergrote stadsmestproductie ten behoeve van het platteland (deze mooie omschrijving plukte ik dankbaar uit een interessant en lijvig proefschrift²⁷).

Foto links: opgravingen door Hollandia Archeologen op Twijnstraat 65 in 2009²⁸. Je kijkt hier richting de voor-gevel. Toenmalig eigenaar Johan Brandsema staat op de (winkel)vloer boven de kleine vóórkelder. Je kijkt in deze kelder via de opengemaakte spaarnis (zie eerdere foto van de vóórkelder). Onderaan de foto een deel van de opgravingsput. N.B.: voor de volledige foto: zie toelichting bij de eigenaren, “2008 - Klein stadshotel, ombouwplan”. Foto rechts: de in 2009 gevonden 14de-eeuwse beerput in de opgravingsput. De doorsnede van deze beerput is 2 meter aan de binnenkant²⁹.

Het oorspronkelijke 14de-eeuwse huis had meerdere voorgangers. In de opgravingsput is veel aardewerk etc. uit de 11de tot de 14de eeuw gevonden, voor enkele van de opgravingsvondstenvondsten³⁰ zie de nevenstaande foto's.

De hierboven besproken beerput haalde zelfs de krant met de kop: “Beerput onthult details uit rijke verleden Twijnstraat”³¹.

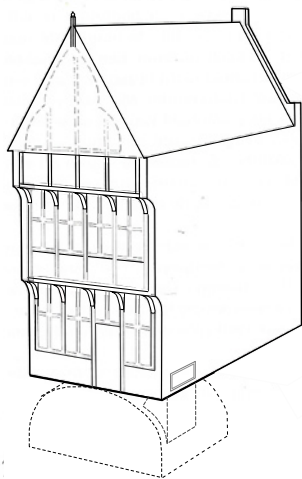
De toenmalige eigenaar van het pand vertelde me medio 2009 enthousiast dat tijdens de opgravingen waarschijnlijk restanten van Romeins schoeisel waren gevonden. Ik dacht: leuk en bijzonder, in een pand dat “De Muijl” als huisnaam had. Het bewuste textiel is na de afronding van het opgraven grondig onderzocht³². De bevindingen wezen uit dat het om donkerbruine, harige wol uit de eerste helft van de 13de eeuw gaat. Niet Romeins dus. Wel is er in de onderste ophogingslaag een scherf inheems handgevormd Romeins aardewerk gevonden, deze scherf komt volgens het Hollandia-rapport waarschijnlijk van elders.

3.4 Voorgangers huidige pand

De hierboven besproken opgraving bracht een tiental lemen vloerlagen uit de 11de-13de eeuw aan het licht, een oudste datering vanaf het jaar 1050 wordt hier op grond van gevonden scherven aan verbonden. Ook zijn er op

De opgravingsvondsten:
 boven: proto-steengoed pot, gebakken in Siegburg (omgeving Keulen), 13de-/14de-eeuws;
 midden: bordfragment, vervaardigd in 1734, aardewerk gebakken in Nederrijns gebied, zat in vulling bodem beerput;
 onder: faïence zalfpotje, gebakken in Nederland, 17de-/18de-eeuws, dit potje zat in de vulling van de bodem van de beerput.
 Ook hier kun je dus zeggen dat de archeoloog in de wolken was toen de beerput openging (omschrijving, met dank, van Jean Penders geleend, zie zijn “plaatje-praetje” bij Beerput in het UDS)!

De houten voorganger van Twijnstraat 65 zoals die er mogelijk in de 16de eeuw heeft uitgezien. De reconstructietekening die Bart Klück van de houten voorganger van Twijnstraat 47 maakte, is hier door Dirk van Sichem naar de beschikbare gegevens van Twijnstraat 65 omgebouwd.

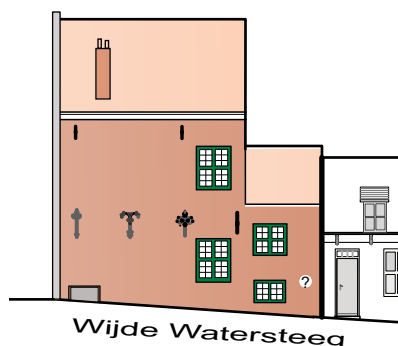
twee plekken ongeveer midden in het huis haardplaatsen uit deze periode aangetroffen, deze haardplaatsen zag u hiervóór op een tekening gemarkeerd. Tijdens de opgravingen zijn geen concrete vondsten gedaan die wijzen op een houten voorganger. Dit kan het gevolg zijn van het feit dat er tussen de 14de en 16de eeuw in de bodem van Utrechtse huizen geweldig veel gewroet is³³. En bakstenen huizen werden in Utrecht vanaf de 14de eeuw pas gemeengoed, zelfs tot in de 14de eeuw werden in Utrecht huizen van hout gebouwd³⁴. De bouwhistorische conclusie naar aanleiding van de opgravingen moet dan ook zijn: Twijnstraat 65 heeft vanaf de 11de tot aan de 13de eeuw houten voorgangers gehad.

In Twijnstraat 47 zijn tijdens bouwhistorisch onderzoek in 1987 onderdelen van het bouwskelet van dit huis aangetroffen die voldoende aanwijzingen geven om een betrouwbare reconstructie van de houten voorgevel van het pand te maken³⁵. Dat levert een mooie basis op voor een te maken beeld van een houten voorgevel die Twijnstraat 65 in de 16de eeuw gehad zal hebben.

3.5 Oorspronkelijke huidige pand

Over de voorgevel van het huidige pand is helaas onvoldoende bekend om een beeld vanaf de 17de eeuw te geven. Er zijn wel voldoende gegevens over de zijgevel bekend om hiervan een beeld van rond 1650 te geven. Belangrijke elementen hierbij zijn de bij de opgravingen gebleken diepte en het achterste deel van het oorspronkelijke pand. Diverse akten uit de 17de eeuw spreken over een opkamer, samen met de resultaten van de opgravingen kan de conclusie getrokken worden dat er toen ook een neerkamer is geweest. De 16de-/17de-eeuwse muurankers die nog steeds aanwezig zijn, vormen een ander sprekend element. Zo is het mogelijk om een realistische tekening van de zijgevel van het oorspronkelijke Twijnstraat 65 rond 1650 te maken.

Twijnstraat 65 circa 1650³⁶. Voor de tekening inclusief alle zes de oorspronkelijke kamers in de Wijde Watersteeg zie bij "Bouwgeschiedenis en groei in het kort". Tekening Dirk van Sichem

3.6 Monumentaal casco huidige pand

Twijnstraat 65 heeft een bouwgeschiedenis van meer dan 600 jaar. Een huis dat zo oud is, zit doorgaans ingewikkeld in elkaar en heeft bouwdeelen en -onderdelen uit diverse eeuwen. Zo ook Twijnstraat 65. In het voorgaande heeft u dat al kunnen lezen en zien. Bij het archeologisch onderzoek in 2009 zijn de fundamenteën van het huidige huis als 14de-eeuws en de zijgevels als 16de-eeuws gedateerd. De kelders, zeldzame balklagen, grote nis op de verdieping en de kap komen hierna gedetailleerd aan de orde.

De kelders

De steenformaten in de fundering rondom de vóórkelder zijn 30/14,5/7 cm. (lengte, breedte en dikte, dit zijn zogenaamde kloostermoppen), dit wordt gedateerd als 14de-eeuws³⁷.

Deze stenen zullen vroeger gebakken zijn dan die van de vóórkelder die een baksteenformaat van 29/13,5/6-6,5 cm. hebben³⁸, baksteenformaten vanaf de 12de eeuw naar later verliepen van 'groot' naar 'klein'. Dit verschil in baksteenformaat van de fundering en kelder is opmerkelijk en vraagt nog wel om een extra rederingslag.

De kleine vóórkelder met twee "getrapt beëindigde"³⁹ kaarsnissen is middeleeuws. De datering is 14de-eeuws, een precieze datering van het tongewelf van de kelder is 1340⁴⁰.

Links: de zeer kleine vóórkelder met tongewelf uit 1340 en kelderkoekoek naar de Wijde Watersteeg in 2007⁴¹. Midden: de getrapt beëindigde kaarsnissen in de vóórkelder in 2007⁴². Rechts: nogmaals, foto uit 2010 tijdens het uitgevoerde archeologische en bouwhistorische onderzoek⁴³.

Een opvallend gegeven van de vóórkelder: hij is relatief klein, zelfs zeer klein te noemen. Hij meet slechts 3 x 4,5 meter en is maar 1,8 meter hoog, op het hoogste punt gemeten. Deze beperkte hoogte is het gevolg van een opgehoogde vloer, onbekend is hoe hoog de kelder van oorsprong was. De beperkte breedte maal diepte kan erin gelegen zijn dat dit slechts een helft van de oorspronkelijke kelder betreft.

Onder de - vanaf de Twijnstraat gezien - oorspronkelijk tweede kamer(woning) bevindt zich een kleine lage kelder (circa vier bij drie bij anderhalve meter) met middeleeuwse bakstenen, vermoedelijk zijn deze hergebruikt. Een kelder behoort in ieder geval niet tot de principe-opzet van een zogenaamde kamer. Deze kelder heeft een 19de-eeuwse enkelvoudige balklaag met een enkele hergebruikte eikenhouten balk met pengaten en toognagelgaten⁴⁴.

Zeldzame balklagen

Bij "Ligging en beeld" zijn de eeuwenoude bijzondere siermuurankers besproken. Deze muurankers zijn bevestigd aan zeldzame balken die zich boven de winkel bevinden. Het is kennelijk vooral door de zeldzaamheid van deze balken moeilijk om ze - zonder nader onderzoek - te dateren. In een bouwhistorische verkenning uit 2007 wordt gesteld dat ze niet ouder dan 17de-eeuws zouden zijn⁴⁵, terwijl de zijgevels en twee muurankers als 16de-eeuws gedateerd zijn. We houden het erop dat de balklaag 16de/17de-eeuws is. Dit geldt dan ook voor de identieke balklaag op de eerste verdieping.

Deel van de enkelvoudige balklaag en detailfoto van één der balken op de begane grond, foto's begin 2019⁴⁶. Deze balklaag kwam in 2009 achter het plafond tevoorschijn. N.B.: net als de balklaag op de verdieping (zie hierna) bestaat de zeldzame balklaag op de begane grond uit zes balken die waarschijnlijk van scheepsmasten zijn gemaakt.

De balklagen zijn zeer bijzonder⁴⁷: volgens de Rijksmonumentenbeschrijving de belangrijkste reden dat Twijnstraat 65 van bouwhistorisch belang is. Dit was in deze beschrijving uit 1993 bedoeld voor de balklaag op de 1ste verdieping maar in 2009 kwam op de begane grond een identieke balklaag onder het plafond tevoorschijn. Dit betekent dat Twijnstraat 65 nog meer dan in 1993 van bouwhistorisch belang is.

De letterlijke Rijksmonumentenbeschrijving van de balklaag is als volgt: “De balklaag boven de verdieping is zeer bijzonder. Het betreft hier een enkelvoudige balklaag van zes balken (ongeveer 110 cm hart-op-hart) die aan de onderzijde half rond zijn met aan weerszijden - uit één stuk met de balk - een profiel; hol met bandjes. De breedte van de balk is, inclusief profielen, 30 cm., de hoogte merkwaardigerwijs slechts 15 cm. Het profiel is 8 cm hoog.”

Foto links: deel van de enkelvoudige balklaag op de 1ste verdieping (vier van de zes balken), gezien vanaf de voorgevel per medio 2007⁴⁸. Foto rechts: een enkele balk van de bewuste balklaag⁴⁹. De balken op de 1ste verdieping staan, net als die boven de begane grond (zie hiervoor), officieel als zeldzaam te boek.

De balken zijn, voor zover op het oog herkenbaar, van grenenhout⁵⁰. Mogelijk zijn de halfronde balken boven de begane grond en 1ste verdieping van scheepsmasten gemaakt⁵¹. Een verband met de ligging aan de Rijn respectievelijk Oudegracht ligt hierbij voor de hand.

In het muurwerk van de 1ste verdieping van het huidige pand bevindt zich in de rechterzijgevel, op 1,5 meter achter de vóórgevel, een opvallende hoge nis naast de schoorsteen. Hierin zijn bakstenen zichtbaar van heel groot formaat, mijn ouders hebben deze nis bewust in het zicht gebracht. Gezien het baksteenformaat is dit als minimaal 16de-eeuws muurwerk te dateren⁵².

Kapconstructie

De kapconstructie heeft een hergebruikte grenen dekbalk met sporen van pengatverbindingen, deze constructie wijst op een oude kap en is van vór voor de 19de eeuw. De overige balken van de kapconstructie zijn 19de-eeuws. De constructie is interessant omdat deze karakteristiek is voor de late 19de eeuw. De kap is volledig beschoten met kraaldelen (schroten met een kraalprofiel).

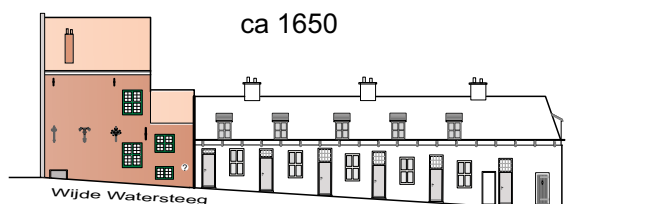
3.7 Bouwgeschiedenis en groei in het kort

Ik neem u nog even in vogelvlucht mee over duizend jaar geschiedenis van Twijnstraat 65 en haal kort de meest bijzondere monumentale - huidige - bouwonderdelen aan.

Al in de 11de eeuw kende Twijnstraat 65 een houten huis. Dit huis moet zijn aangepast of opgevolgd door een nieuw houten huis. In de 14de eeuw is op dit perceel het eerste stenen huis gebouwd, het is dan nog een relatief klein pand. In de 16de eeuw wordt het huis tot op de fundamenteën afgebroken en van nieuwe gevels voorzien⁵³. Het huis heeft in de 16de eeuw ongetwijfeld nog een houten voorgevel. In 18de eeuw wordt het pand met het erachter liggende steegje en twee bestaande middeleeuwse kameren verlengd. In de 19de eeuw wordt het panddeel van de voormalige kameren opgehoogd tot de hoogte van het oorspronkelijke Twijnstraat-huis. De 19de-eeuwse winkelpui is tot 1934 van hout en wordt in dat jaar door de huidige stenen winkelpui vervangen. In 2010 wordt het pand met een forse kelder uitgebreid en anno 2021 staat Twijnstraat 65 er door een heel grondige aanpak qua constructie en onderhoud weer puik bij.

Twijnstraat 65 heeft twee zeldzame 16de/17de-eeuwse balklagen met halfronde grenen balken boven de begane grond en 1ste verdieping. Het bezit verder bijzondere 15de-17de-eeuwse muurankers, waaronder twee in rijke vormen gesmeed met drakenkoppen, waarvan één met gedraaide hals.

Zoals hierboven vermeld, groeide Twijnstraat 65 in zijn ontwikkelingsgeschiedenis vanaf de 18de eeuw tweemaal: eerst in de lengte en daarna in de hoogte. Onderstaand is deze ontwikkeling van het pand verbeeld. De achterliggende kameren zijn in deze tekening opgenomen om een compleet beeld van deze zijde van de Wijde Watersteeg te geven.

Bouwhistorische ontwikkeling Twijnstraat 65 en kameren Wijde Watersteeg, zij-aanzicht op schaal. Hier is duidelijk te zien dat Twijnstraat 65 vanaf de 18de eeuw eerst in de lengte en daarna in de hoogte groeide. Een vergroting van deze tekening is te zien op pagina 47, daar kunnen de details worden bekeken. Tekening: Dirk van Sichem

3.8 Eigenaren van 1581 tot 2017

Datum	Naam oude en nieuwe eigenaar etc.	Huisnaam	Beschrijving/belending/bijzonderheden (transport= verkoop en plecht= hypotheek)
18-01-1581	Frans Evertas van Leeuwerden		Transport.
04-06-1584	Mr. Thomas Aertss Versteech		Transport en plecht.
30-01-1602	Cornelis Gosenss		Transport.
20-03-1604	Andries Versteech		Decreet.
21-05-1610	Guiljaem Henricxss van Cauwenberch en Elisabeth Steven Lauwermansdochter		Transport.
07-05-1612	Jan Hendricxss van Wijck, schoenmaker	De Muijl	Transport.
25-05-1648	Peter Jansen van Wijck, schoenmaker		"Huis met opkamerje daarachter"; plecht, 254-258.
06-09-1653	Jan Hendricxss van Oldenburch, schoenmaker		"Huis, hofstede, kelder en opkamer"; transport, 234-236.
31-05-1715	Caspar Vermeulen		Belending: Wed. van Rossum, Wijde Watersteegje; transport.
07-03-1722	Sijtje de Haas, weduwe Tousijn Hansjo		"Huis, kelder, opkamer"; plecht, 134-136.
05-07-1732	Neeltje Janssen Roeck, meester timmerman	De Muijl	"Huis met 2 caemeren daarachter"; plecht, 324-327.
12-03-1743	Bernardus Beekhuysen en Sara Vermeulen		v/h "De Muijl" "Huis tot 3 woningen verdeeld"; transport ivm "acte van scheiding", 93-120.
30-09-1758	Simon Petrus en Lucas van Poppel (minderjarigen)		daar voorheen "De Muijl" uitgehangen heeft
26-09-1781	Bernardus Heijting; Theodorus Koppen, notaris		"Huis met kelder en kluis en 2 cameran en woningen daaragter"; plecht, 619-623 transport, 929-938.
17-05-1797	Dirk Valentijn		"Huis tot 3 woningen ingericht"; transport, 376-377 en plecht, 377-379.
28-07-1803	Jan van der Linden	De Muyl	Plecht.
14-09-1805	Adrianus de Haart, uitdrager en Johannes Cramer	De Muil	"Een huis tot 3 woningen verbouwd"; transport, 478-481.
04-10-1808	Gijsberta Corneljé, weduwe Johannes Cramer		Transport.
1934	J. de Paauw		Boedeldeling.
12-5-1944	W. van der Pal		Conclusie auteur dat J. de Paauw in 1934 eigenaar was omdat hij de verbouwings aanvraag van de winkelpui in dat jaar bij de gemeente indiende.
06-10-1950	G. Hooft		Bron eigendom: kopie kadastrale legger, in bezit van auteur.
09-10-1956	C. Hooft		Bron eigendom: kopie kadastrale legger, in bezit van auteur.
2007-2016	J. Brandsema		Bron eigendom: kopie kadastrale legger (in bezit van auteur) en eigen info auteur. Aangekocht met als doel er een luxe Stadshotel en Bed and breakfast in te vestigen (bron: diverse eigen documenten auteur).
2017-heden	(onbekend)		

Bronnen bij dit overzicht van eigenaren etc., tenzij anders vermeld: pandoverzicht uit register van transporten en plechten, gemeentearchief Utrecht, circa 1985 op GAU afgedrukt door auteur en klappers met uittreksels uit register van transporten en plechten, gemeentearchief Utrecht, circa 1985 op GAU gekopieerd door auteur.

Over de in bovenvermelde tabel vermelde eigenaren van Twijnstraat 65 in de periode van 1581 tot 1934 is, los van het in de tabel vermelde, via internet weinig interessants te vinden. Na de coronabeperkingen zou op HUA nog één en ander uit te zoeken zijn, voor nu beperk ik me bij het bespreken van de eigenaren tot hetgeen hierna is vermeld.

1612 e.v. - handelaren en ambachtslieden

De informatie die ik tot nu toe heb achterhaald, laat zien dat vanaf in ieder geval 1612 afwisselend handelaren en ambachtslieden eigenaar van Twijnstraat 65 zijn geweest. Doorgaans waren deze eigenaren ook de gebruikers van het pand en oefenden ze hun beroep dus in het pand uit. Dit is overigens ook het beeld van de Twijnstraat in zijn geheel: de geschiedenis laat zien dat in de panden van deze straat afwisselend gehandeld werd en ambachten uitgeoefend werden.

1653 e.v. - Huisnaam “De Muijl”

In de in bovenstaande tabel opgenomen transporten en plechten van 1653, 1722, 1743, 1758, 1781, 1803 en 1808 is de voormalige huisnaam “De Muijl” van Twijnstraat 65 vermeld. Voor zover ik heb kunnen vinden, is deze huisnaam dus in 1653 als eerste vermeld. Deze naam is door schoenmakers aan het pand gegeven en tot zeker in 1808 vermeld. Volgens het bovenstaande overzicht was Jan Hendricxs van Wijck in 1612 de eerste schoenmaker die in Twijnstraat 65 zijn ambacht uitoefende.

Schoenmaker in de 17e eeuw, ets van Jan Luyken, 1698⁵⁴.

1781/1805 - afwijkende beroepen

Enkele beroepen van eigenaren vallen op als afwijkend van het ‘gemiddelde’ voor het pand. In 1781 wordt Theodorus Koppen eigenaar van het pand. Hij was een bij het Hof van Utrecht toegelaten notaris van 1773 tot 1824. Verder wordt in 1805 Adrianus de Haart c.s. eigenaar van Twijnstraat 65. Adrianus staat later bij dit pand als uitdrager - koper/verkoper van huisraad zoals meubels - te boek, zo is bij het Historisch Geografisch Informatiesysteem⁵⁵ terug te vinden.

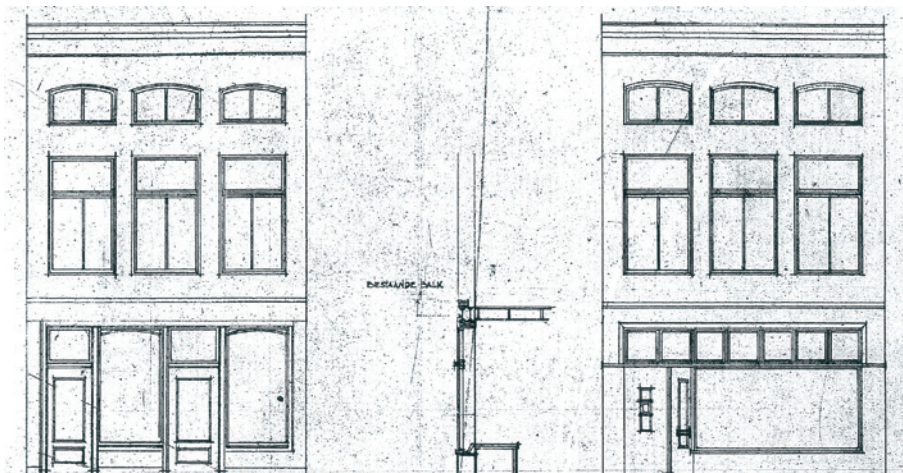
1934 - Verlies 19de-eeuwse houten winkelpui

Kapper J. de Paauw diende in 1934 de verbouwingsaanvraag in voor het vervangen van de 19de-eeuwse winkelpui van Twijnstraat 65, zie de onderstaande verbouwingstekening. Dit deed hij als eigenaar, alleen een eigenaar mocht en mag een verbouwing van een pand aanvragen. Voor foto's van de 19de-eeuwse winkelpui: zie bij “De 19de-eeuwse winkelpui” als onderdeel van “Bouwgeschiedenis” hier-vóór. Over J. de Paauw als gebruiker van Twijnstraat 65 heb ik overigens verderop nog wat aardigheden opgenomen.

Een vervanging van de winkelpui als deze was er één in een lange reeks van modernisering van winkelpuien in Utrecht en in de Twijnstraat. Vanuit bedrijfseconomisch en marketingtechnisch oogpunt verklaarbaar maar historisch gezien een groot verlies. Vanaf de jaren 90 van de 20ste eeuw ontstond meer algemene aandacht voor historische winkelpuien met reconstructies en historiserende houten winkelpuien als concrete uiting hiervan.

Wie weet wordt de winkelpui van Twijnstraat 65 nog eens gereconstrueerd. In 2008 had eigenaar Johan Brandsema nog serieus het plan om dit te realiseren. Dit plan is helaas gesneuveld, zie “2008- Klein stadshotel, ombouwplan 2008” verder-

op. Er is genoeg beeldmateriaal om een waarheidsgetrouwe reconstructie van de winkelpui historisch verantwoord te kunnen doen zodat het niet historiserend is.

Uitsnede van de afbeelding van een verbouwingstekening anno 1934⁵⁶. Deze tekening, bewaard bij HUA⁵⁷, heeft als kop: “Verbouwing perceel Twijnstraat No. 65 ...”. Onderaan deze verbouwingstekening staat: “De aanvrager: (w.g.) J. de Pauw”. De “bestaande” situatie betrof de 19de-eeuwse winkelpui. Foto's van deze 19de-eeuwse winkelpui uit 1925 en 1934 zijn opgenomen bij de toelichting van gebruikers “1925-1930 - Barbier J. de Pauw” en “1931-1956 - Zuivelhandel G. Hooft” verderop.

1950-2007 - G. en C. Hooft

In 1950 verwierf Gerrit Hooft de eigendom van Twijnstraat 65 en in 1956 werd hij erin opgevolgd door zijn broer Cornelis Hooft. Onder G. Hooft werd er vanaf 1931 al een zuivelwinkel op het adres geëxploiteerd en hij woonde er met zijn gezin. De zuivelhandel werd onder C. Hooft uitgebreid tot het assortiment van een kleine buurtsupermarkt. C. Hooft woonde, net als broer G. Hooft, met zijn gezin in het pand. Voor een beschrijving van genoemd gebruik verwijs ik naar toelichtingen bij de gebruikers G. en C. Hooft gedurende de periode vanaf 1931.

2008 - Klein stadshotel, ombouwplan

Johan Brandsema wilde al lang een stadshotel beginnen, dat was zelfs zijn “jongensdroom”. Dat moest dan een zogenaamd experience-hotel worden. Zijn beeld was steeds dat dit buiten Nederland zou zijn. Door zijn vele verblijven in het buitenland was hij ervaringsdeskundige en wist ook precies hoe hij het zou doen. Hij woonde met veel plezier aan de Twijnstraat aan de Werf toen het pand Twijnstraat 65 in 2007 te koop kwam. Dit pand zou na een serieuze verbouwing een sfeervol klein stadshotel kunnen zijn. En kennelijk trok de Twijnstraat en directe omgeving hem uiteindelijk meer dan een buitenlands avontuur want hij besloot het pand te kopen en een ambitieus plan voor verbouwing en exploitatie te maken.

Onderdeel van het plan was om extra kelderruimte te maken, de bestaande kelder onder de winkel was hem veel te klein. Johan schakelde Hollandia Archeologen in om de historische waarden vast te leggen en te documenteren, in de hoofdstukken hiervóór heeft u uitgebreid over de resultaten hiervan kunnen lezen.

Johan was goed op weg met zijn plan en had al diverse tegenslagen ervaren, het bekende verhaal met een zo oud en samengesteld pand en extra als je er een hotel in wil maken. Toen kwam de financiële en economische crisis (‘kredietcrisis’) van 2008 en erna, die roet in het eten gooide. Helaas kon Johan zijn verbouwing/metamorfose niet afronden en stortte zijn hoteldroom in.

Johan Brandsema kijkt toe bij de opgravingen van Hollanda Archeologen. Onderaan de foto een deel van de extra te maken kelderruimte⁵⁸.

Bijna reconstructie 19de-eeuwse winkelpui

In één van de gesprekken die ik met Johan over de geschiedenis van het pand had, heb ik hem bouwtekeningen, foto's en informatie over de in 1934 verloren gegane winkelpui verstrekt. Hij was zodanig van deze 19de-eeuwse winkelpui gecharmeerd dat hij zich voornam om deze te laten herbouwen. Hij vermeldde dit voornemen ook op zijn verbouwingswebsite smallhotelutrecht.nl. Zo jammer dat dit er niet van gekomen is...

Johans respect voor de geschiedenis van het pand als geheel zorgde er tijdens de groot-scheepse aanpak voor dat noodzakelijke constructieve maatregelen genomen werden en serieus groot onderhoud aan het pand werd uitgevoerd. Twijnstraat 65 staat er door zijn inzet weer puik bij.

Mocht een volgende eigenaar alsnog een stadshotel in het pand willen realiseren, dan is het leeuwendeel van de benodigde investering, inclusief bijvoorbeeld passende lift, al gedaan. De gemeente Utrecht moedigt de realisatie van kleinschalige stadshotels ("experience-hotels", in bijvoorbeeld monumentale panden) aan. Reconstructie van de 19de-eeuwse winkelpui past perfect in het plaatje...

Eind 2016 verkocht Johan Brandsema Twijnstraat 65, ik heb niet van hem meegerekregen wie de nieuwe eigenaar is.

Voor de gebruikte bronnen bij bovenstaande periode verwijs ik naar noot 59.

3.9 Gebruikers van 1891 tot 2021

Jaar / periode	Naam gebruiker	Beroep / winkel
1891-1892	N. Menge	Handelaar in manufacturen
1894-1895	N. Menge	In hoeden en petten
1897-1898	Magazijn De Ster, N. Menge	In manufacturen, hoeden, petten en kinderartikelen
1900	N. Menge	Hoedenmagazijn
1903-1908	G. Reller & broer	Koopman in Geldersche waren (bijv. ham en rookworst), boter, kaas en eieren
1909	J.A. Groen	Kapper
1911	D. v.d. Meijden	Handelaar in vleeschwaren
1911-1917	Gebr.v.d.Linden resp.Louis v.d. Linden, volkslederhandel De Olifant	Lederhandelaar; zoolleder, schoenmakers fournituren, hondentuigen en meer maar ook niet-leder als gummizolen, ijzeren zoolbeslag etc.
1918-1920	A.H. Fischer en zonen	Meubelmakerij en stoffeerderij
1925	J. de Paauw	Barbier
1930	Haarsnij-inricht. "Active"	Kapper ("knipsalon" gedreven door J. de Paauw, barbier)
1932+1935	G. Hooft	Eierhandelaar
1940+1951	G. Hooft	Melkverkooper (handel in melk, boter, kaas en eieren)
1956-1985	C. Hooft en J. Hooft-Oosthoek	Zuivelhandelaar
1971	C. Hooft	Handel in melk en melkproducten
1986-1988	Het Utrechts Monumentenfonds (UMF) (etalage)	Monumentenzorg Utrecht, particuliere organisatie
1988-1992	Clockwise (Ingrid Kruyen)	Speciaalzaak voor inkoop, verkoop en reparaties van uurwerken
1992-1995	Everliens bloemen (Everlien Post)	Bloemenzaak
1995-2004	Ekodrôme (Jos Fliers)	Natuurvoedingswinkel
2011	Nourish (Carla Visch)	Rawfoodgerechten, biologisch en vegetarisch restaurant (C.V. begon in 2012 Carla's Conditorie op Achter de Dom 6).
2019-heden	De Pizzabakkers	Houtoven pizzeria

Bronnen bij dit overzicht van gebruikers Twijnstraat 65 zijn: Adresboeken der, respectievelijk, van de stad Utrecht tussen 1891 en 1971, kranten-artikelen Utrechts Nieuwsblad, Groot Utrecht en Ons Utrecht (zowel via HUA, Delpher als Google gevonden) en eigen info en documenten van de auteur. N.B.: in het totaalverhaal "Twijnstraat 65 en directe omgeving" van auteur zijn de bronnen per gebruiker terug te vinden.

1891 e.v. - handel en ambachten

Bij de eigenaren werd al geconstateerd dat Twijnstraat 65 vanaf 1600 in het bezit is geweest van zowel handelaren als ambachtslieden. Het overzicht van de gebruikers laat zien dat ditzelfde beeld geldt voor de gebruikers vanaf 1891. Zoals bij de eigenaren aangegeven, geldt dit ook voor de gebruikers van panden in de Twijnstraat als geheel: vanaf 1900 tot op de dag van vandaag zie je er afwisselend handel en ambachten.

1891-1900 - Magazijn De Ster - Hoeden en petten en damescorsetten

De eerste gebruiker waarvan ik tastbare uitingen wil tonen, betreft Manufacturenmagazijn De Ster. Dit magazijn werd gerund door Nicolaas Menge, hij was op Twijnstraat 65 gevestigd van in ieder geval 1891 tot en met 1900. Hieronder heb ik twee advertenties uit het Utrechtsch Nieuwsblad opgenomen die een

De linker advertentie stond op 30-11-1895 in het Utrechtsch Nieuwsblad; de rechter stond op 01-12-1898 in dezelfde krant. Samenvattend: van hoeden en petten tot damescorsetten en kinderartikelen.

ontwikkeling in het assortiment aangeven van vooral hoeden en petten tot corsetten en kinderartikelen. Ik kan het niet helpen om aan het bekende versje van de “Winkel van Sinkel” te denken: daar was ook alles te koop: hoeden en petten en damescorsetten...

1911-1917 - Volkslederhandel De Olifant

De bedrijfsnaam “De Olifant” is een kleine eeuw een begrip geweest in de Twijnstraat. De Olifant is, voor zover ik heb kunnen nagaan, in Twijnstraat 65 begonnen als “Volkslederhandel”. De eerste vermelding hiervan vond ik in 1911, zie de tabel

Bovenstaande advertentie stond op 29-5-1915 in het Utrechtsch Nieuwsblad ... en de hieronder opgenomen advertentie op 28-8-1915, eveneens in het UN

...en deze advertentie stond op 3-10-1942 in de Utrechtsche Courant. Dit soort 'humoristische' advertenties werd veel door Louis v.d. Linden van De Olifant (in 1942 runde hij deze zaak in ieder geval nog) rond deze tijd geplaatst.

Opmerking hierbij: 65 in Twijnstraat 65 moet het gevolg van onduidelijk schrijven van de tekst of een zetfout van de krant zijn, want De Olifant zat in 1942 niet in Twijnstraat 65 maar in Twijnstraat 55. Rond 1911 was De Olifant op nr. 65 begonnen maar daarna naar nr. 55 verhuisd⁶⁰. In mijn jeugd was het assortiment richting outdoor-kleding en kampeerartikelen uitgebreid en had de zaak nog een filiaal op Twijnstraat 69.

“Gebruikers Twijnstraat 65”. Aandacht voor de zaak werd getrokken door veel advertenties in kranten, via een gevelteken in de vorm van een uitstekend figuratief olifantsbeeld, tot op een moment dat dit in die vorm niet meer zo gebruikelijk was en via een grote schildering van de naam op de voorgevel als een soort variant op een huisnaam.

Aangezien De Olifant een bekende zaak was die langdurig en in zeker drie winkels in de Twijnstraat was gevestigd (in chronologische volgorde op de nummers 65, 55 en 69), hieronder staat een treffende foto van het gedurende jaren uitgehangen gevelteken van een olifant en later, tot op de dag van vandaag, de schildering van de naam op Twijnstraat nr. 55:

Foto links: gevelteken van De Olifant, Twijnstraat 55, met overigens ook nog de mooie 19de-eeuwse winkelpui, foto van 1944⁶¹ (op de onderwinkelpui staat: “leder en rubber” en in de toegangspoort van de Nauwe Watersteeg staat (verticaal): “schoenmaker”).

Foto rechts: De bedrijfsnaam nog steeds op het pand met verticaal: “kampeerart.”. N.B.: zie de spijtige historische kaalslag door de 20ste-eeuwse winkelpui, deze foto is uit 1988⁶².

1918-1920 - Meubelmakerij A.H. Fischer en zonen

De Twijnstraat was een straat van handel en ambachtslieden. Op Twijnstraat 65 zat zeker van 1918-1920 Meubelmakerij Fischer, zoals blijkt uit de Adresboeken

Utrecht. Uit nevenstaande advertentie blijkt dat deze meubelmaker niet alleen ambachtsman was maar ook nog een handeltje dreef.

Een advertentie in 1918 van Fischer als handelaar in meubels⁶³.

TE KOOP
mah. Bakcanapé, Bon-
heur du Jour, Boeken-
kast, 4 Stoelen, Etage-
re, Schrijffessette, dub-
bels Lessenaar, eiken
Latafel, Ridet, Spiegel
enz., alles billijk te
koop. Fischer, Twijn-
straat 65. 7000

1925-1930 - Barbier J. de Paauw

Vanaf 1913 zat - gedurende 80 jaar - kapper Huffels in het buurpand, Twijnstraat 67. Op nummer 65 zat vanaf zeker 1925-1930 barbier J. de Paauw. In 1925 wordt deze De Paauw in het Adresboek Utrecht "barbier" genoemd, in 1930 is het "kapper" in dezelfde bron. Gezien de advertenties uit 1930 verderop is de gewijzigde omschrijving begrijpelijk. Er wordt daar zelfs van knipsalon gesproken, ik maar denken dat salons van de 21ste eeuw zijn.

foto rechts: Op deze foto uit 1925 is links te zien dat De Paauw zijn nering in Twijnstraat 65 uitoefende. Gezien de vermelding "barbier" in het Adresboek van dat jaar, ga ik ervan uit dat dit hier op de winkelruit stond⁶⁴. Voor een nadere toelichting van wat er op deze interessante foto te zien is, verwijs ik naar het onderschrift bij dezelfde foto bij "De 19de-eeuwse houten winkelpui" onder "Ligging en beeld".

Onder: Advertenties uit het Utrechtsch Nieuwsblad in september 1930⁶⁵.

VOLMAAKT
zijn onze machines,
prima is onze vak-
kennis. Daarom kun-
nen wij haarsnijden
voor: Heeren 20 cts.,
kinderen 15 cts.
Prachtig werk. Haar-
snij-inrichting Acti-
ve, Twijnstraat 65.
Bij ons wordt niet
geschoren. 7077

GEVONDEN
het adres voor pri-
ma Haarsnijden,
een uitkomst voor
heeren zelscheer-
ders. Tarief heeren
knippen 20 ct., kin-
deren 15 ct. Knipsa-
lon Active, Twijn-
straat 65, Utrecht.
Bij ons wordt niet
geschoren. 718.

Ondanks de modernisering en alle advertenties heeft De Paauw het op nummer 65 nog geen tien jaar uitgehouden. Was twee kappers naast elkaar toch iets te veel van het goede?

1931-1956 - Zuivelhandel G. Hooft

Gerardus Hooft (roepnaam Gerrit) werd geboren in 1909 en vestigde zich in 1931 op Twijnstraat 65. De eerste jaren huurde hij van de voorgaande neringdoende, J. de Paauw, die er jaren barbier, respectievelijk haarsnijder was geweest. G. Hooft verkocht er melk en melkproducten, boter, kaas en eieren. Op de foto hieronder van de etalage in 1934 zie je dat kaas kennelijk de grootste omzet genereerde. Bij de gemeente Utrecht stond G. Hooft toen officieel als eierhandelaar geregistreerd, zo blijkt uit het Adresboek Utrecht.

Twijnstraat 65 met G. Hooft als gebruiker, foto van - uiterlijk - 1934⁶⁶. Deze foto is eerder uitgebreid toegelicht bij "De 19de-eeuwse houten winkelpui" onder "Ligging en beeld".

In SteenGoed nummer 30 van juli 2000 schrijven W. Zwanikken en G.J. van Groningen: "Op 10-2-1931 was G. Hooft verhuisd van Servetstraat 8

naar Twijnstraat 65. Wie in Utrecht “Hooft” zegt, die zegt “boter, melk, kaas en eieren”. Een computrechtenaar zou spreken van een makro!”

Gerrit Hooft kreeg er vanaf 1932 met zijn vrouw Flora vijf kinderen, drie jongens en twee meisjes.

Uit het Utrechts Volksblad van september 1940⁶⁷.

Het runnen van een bedrijf geeft af en toe wrijving met overheden, dat is van alle tijden. Dat wordt door ondernemers vaak als onvermijdelijk gezien maar in de dertiger jaren van de vorige eeuw was dat vooral wennen. Er kwamen regels en die werden nog gehandhaafd ook, dat was nieuw. Zie de kennisgeving hieronder die ik in het Utrechts Volksblad van 1940 tegenkwam. Dat gaf onvermijdelijk discussie in de winkel, het werd toen helemaal als onbegrijpelijke bemoeizucht en bureaucratie gezien.

Begin veertiger jaren bleek het runnen van de winkel en het huishouden plus het opvoeden van vijf kinderen op een goede manier niet meer verenigbaar en werd er enkele malen een advertentie in het Utrechtsche Courant geplaatst voor ondersteuning in een aantal taken van huishouden en wellicht ook de winkel. De nieuwe kracht moest een meisje zijn en vooral van het ‘juiste’ geloof, zo ging dat in die tijd. Aan de tweede advertentie te zien, werd er voorkeur aan een “buitenmeisje” gegeven, misschien was het eerste meisje niet stevig genoeg en dan heb ik het niet over de omvang⁶⁸. Zie twee van de geplaatste advertenties hieronder.

Links: uit: Utrechtsche Courant van april 1943⁶⁹.

Rechts: uit: Utrechtsche Courant van augustus 1943⁷⁰.

In 1951 riep het familiebelang Gerrit Hooft naar Tiel. De zeven gebroeders Hooft bestierden in die jaren een melkfabriek en een vijftal melkzaken. De melkfabriek van twee broers van G. Hooft in Utrecht (“Verenigde Melkbedrijven” aan het Vissersplein) had een melkfabriek in Tiel overgenomen en daar moest Gerrit orde op zaken stellen. Zijn zoon Gerard runde de winkel op Twijnstraat 65 om zekerheid van inkomen te houden (“geen oude schoenen weggooien...” volgens Gerrit, grappig in een pand dat “De Muijl” als huisnaam had). Het ging goed met de fabriek in Tiel en in 1956 werd de zaak op Twijnstraat 65 overgedragen aan C. Hooft.

Voor de gebruikte bronnen bij bovenstaande periode verwijs ik naar noot 71.

1956-1985 - Zuivelhandel C. Hooft

In 1956 traden mijn vader, Cornelis Hooft en mijn moeder, Jobina Hooft-Oosthoek aan in Twijnstraat 65, ze hadden het winkel-woonhuis overgenomen van G. Hooft, de broer van mijn vader. Ze kregen er drie kinderen, allen zoons. Mijn moeder bediende klanten in de zuivelwinkel terwijl mijn vader als melkventer klanten in de directe omgeving van de winkel bezocht. Ze hebben dit tot 1985 gedaan, daarna is de winkel tot 2005 aan diverse winkeliers verhuurd geweest, deze ondernemers zijn verderop beschreven.

J. Hooft-Oosthoek rechts in de portiek van de winkel, links onze geweldige kinderverzorgster die ook in de winkel hielp, begin zestiger jaren, uit fotoalbum familie C. Hooft.

Mijn ouders zijn vanaf 1985 boven de winkel blijven wonen, mijn moeder uiteindelijk tot 2006. In 2007 werd Twijnstraat 65 verkocht en eindigde het gebruik van het pand door familie G. en C. Hooft na een periode van 77 jaar. Hieronder volgen mijn herinneringen over het werkzame leven van mijn ouders in de zuivelhandel, concreet: de winkel in Twijnstraat 65 en de melkwijk er direct omheen.

Het werk bleek mijn ouders te liggen: klanten waren blij met m'n ouders als zuivelaanbieder. Dat lag eraan hoe ze het deden en het feit dat winkel en melkwijk elkaar versterkten. Mijn moeder bouwde al snel een zodanige band met klanten op dat ze hen bij de voornaam moest noemen en tutoyeren. Daar stónden veel klanten op, van jong tot oud. Ze kende heel vaak de namen van de kinderen, broers, zussen en noem maar op.

Er kwam een ongelofelijke variatie van mensen in de winkel en het was een echte buurtwinkel: mensen troffen elkaar in de winkel en deelden lief en leed met elkaar. Na enkele jaren kreeg m'n moeder ook een bijzondere band met veel klanten: ze vertrouwden haar regelmatig persoonlijke verhalen en problemen toe. Mijn moeder was oprecht geïnteresseerd en kon goed luisteren: voor sommigen was ze onbedoeld een sociaal-maatschappelijk werker. Ze was ook discreet: ze deelde in principe niets over persoonlijke perikelen van de klanten met anderen, zelfs niet met ons. Privacy van klanten stond bij haar hoog in het vaandel. Het maakte haar ook niet uit wie het was: van 'laag tot hoog', van 'links tot rechts', etc., etc., ze had altijd oprechte belangstelling en een vriendelijk woord.

J. Hooft-Oosthoek in winkel Twijnstraat 65, begin zestiger jaren, uit fotoalbum familie C. Hooft.

Mijn moeder deed geen uitlatingen over politiek, dat was heel bewust. Toen ze zich toch een keer moeilijk in kon houden en zich in het bijzijn van Mw. Terlouw (echtgenote van Jan Terlouw) een bescheiden, niet-positieve, uitlating over Joop den Uijl permitteerde, zei Mw. Terlouw: hij vond uw kaas wel héél erg lekker. Dat vond mijn moeder best vervelend en ze deelde haar gêne hierover later met ons. Bij mijn weten heeft ze daarna nooit meer een politieke uitspraak in de winkel gedaan.

Mijn vaders service van melkproducten aan de deur bezorgen, toen overigens een gebruikelijk verschijnsel voor 'melkboeren', werd erg gewaardeerd. Hij had ruime ervaring opgedaan met de zuivelwinkel van zijn broer in de Burgemeester Reigerstraat en deed dat met grote inzet en beleefdheid. Hij maakte gebruik van zijn winkelervaring in de melkwijk rond de winkel waarvan hij het contingent⁷² had overgenomen. Diverse klanten waren structureel niet thuis op het moment dat mijn vader langsging. Hij kreeg al snel de huissleutel van deze klanten, die bestelbriefjes voor hem achterlieten. Sommigen hadden heel praktisch een 'opschrijfboekje' speciaal voor dit doel. Als klanten losse briefjes achterlieten, dan noteerde hij de bestelling per klant en dag in een eigen boekje. De leveranties werden bij elkaar ééns per week of per maand afgerekend⁷³. Hij heeft wat afgesjouwd, m'n vader, in weer en wind.

C. Hooft rekent producten af met een klant bij zijn 'melkbus', winter '79-'80, uit fotoalbum familie C. Hooft.

Hij was elke dag paraat, heeft nooit een dag overgeslagen. En altijd goed geluimd. Zelfs met de heel strenge winters die er in zestiger en zeventiger jaren regelmatig waren. Petje af! In speciale situaties wilde mijn vader, als het even kon, nog wel iets nabezorgen. Toen mijn broers en ik ouder waren, deden wij dat ook regelmatig. Ik hield dat door verschillende omstandigheden tot een wat latere leeftijd vol dan mijn broers.

Toen m'n broers en ik jong waren, liepen we afwisselend op de zaterdag een deel van de dag met mijn vader mee. Zo leerden we het werk, de directe omgeving en de klanten kennen, dit was een bijzondere en leerzame ervaring. Hoe boeiend de melkwijk was leest u bij noot 74. Mijn vaders klanten hebben zijn bezorgservice aan de deur steeds erg op waarde geschat. Toen hij stopte, waren er nog maar weinig 'melkventers' in de stad die aan de deur kwamen.

De winkel werd in de zeventiger jaren vier à vijf meter naar achteren uitgebreid. Een opkamer die op straatniveau achter de winkel lag, werd hiertoe opgeofferd. De opkamer had drie trap treden hoogteverschil met de rest van het huis. Dit hoogteverschil houdt verband met de afdaling van de Twijnstraat naar de Twijnstraat aan de Werf, zie wat over de oeverwal van de oude Rijn is vermeld bij "De Twijnstraat".

J. Hooft-Oosthoek voor een klant in actie in winkel Twijnstraat 65, begin tachtiger jaren.
uit fotoalbum familie C. Hooft.

De uitbreiding was nodig omdat de afzet flink was gegroeid, dit terwijl er toen nóg twee zuivelwinkels en twee supermarkten in de straat waren. Albert Heijn was al vanaf 1915 in de straat aanwezig en Simon de Wit vanaf de zestiger jaren. En ondanks de aanwezigheid van een filiaal van P. de Gruyter als buurman (zie verderop bij "Twijnstraat 63" onder "De belendingen"), breidde het winkelassortiment onder mijn moeder zich uit tot dat van deze bekende grootgrutter.

Mijn ouders zetten zich met hart en ziel gedurende 160+ uur per week, 30 jaar lang voor de zaak in en dit werd op allerlei manieren door een groeiend klantenaantal erg gewaardeerd. Mijn moeder stond er het grootste deel van de dag alleen voor in de winkel: klanten, telefoon, leveranciers, vertegenwoordigers en drie kinderen⁷⁵, iedereen kreeg toegewijde aandacht. Net als bij mijn vader: petje af!

In 1985 kondigden m'n ouders bij de klanten aan dat ze, door de gezondheid van m'n moeder gedwongen, gingen stoppen. Het was hen helaas niet gelukt om een opvolger te vinden⁷⁶.

In het Utrechts Nieuwsblad van 25 september 1985 verscheen een uitgebreid artikel naar aanleiding van het beëindigen van de zuivelhandel van mijn ouders ("Melkwinkel Hooft in Twijnstraat vandaag gesloten - ..."). In het boek "De Twijnstraat - duizend jaar winkelstraat"⁷⁷ staat een mooi verslag van het interview dat Kees Visser met mijn moeder had over het werkzame leven van mijn ouders op Twijnstraat 65.

1986-1988 - Etalage Utrechts Monumentenfonds (UMF)

Door de gezondheidstoestand van mijn moeder kwam het er niet van om de vanaf eind 1985 leegstaande winkel op een goede manier te verhuren. We bleven wel in Twijnstraat 65 wonen, de binding met de straat en stad was dusdanig dat een andere woning geen optie was. Gezien mijn vrijwilligerswerk voor en contacten met het Utrechts Monumentenfonds (UMF) kwam het verzoek van de publiciteitscommissie van het UMF bij mijn ouders of het mogelijk was om het werk van het UMF

via de etalage van de winkel te promoten. Daar werd welwillend op gereageerd en zo is de etalage van 1986 tot 1988 met zeven grote foto's van door het UMF gerestaureerde panden en een wervende tekst gevuld geweest.

1988-1992 - Uurwerkspciaalzaak Clockwise

Vanaf 1986 tot 1988 is de winkel van Twijnstraat 65 niet echt als winkel in gebruik geweest, zie de tekst "Etalage UMF" hiervoor. Hoewel dit een goed doel diende, was het voor de winkelstand van de straat niet ideaal.

Vanaf 1988 waren de Twijnstraat-winkeliers en wij blij dat iemand zich met een mooie ambachtelijke zaak in Twijnstraat 65 wilde vestigen. Dat werd de zaak die door Ingrid Kruijen gevoerd werd onder de naam Clockwise. Ze vond haar passie via een opleiding op de MBO-vakschool Schoonhoven, specialisatie uurwerktechniek. Clockwise was een speciaalzaak voor in- en verkoop van het 'andere' uurwerk. Je kon er terecht voor nieuwe en antiekurische klokken en horloges die je doorgaans niet bij juweliers aantrof. Het assortiment was voornamelijk samengesteld met het oog op bijzondere vormgeving. Voor onderhoud, reparatie en restauratie kon je er ook terecht. Reparaties van allerlei uurwerken werden in eigen beheer door Ingrid uitgevoerd. Ze wilde zich persé in de Twijnstraat vestigen vanwege de historische panden en de bijzondere sfeer.

Ingrid Kruijen in Twijnstraat 65⁷⁸.

De winkel deed weer op een goede manier dienst voor een bijzondere ambachtelijke zaak, het prettige contact met m'n ouders was een mooie bonus. In 1992 deed zich de gelegenheid voor om het hoekwinkelpand Twijnstraat 22 (hoek Nicolaasstraat) te kopen. Dat was erg praktisch want zo kon Ingrid boven de winkel wonen, hier werd van 1992 tot 2000 gewerkt en gewoond. Haar man Martin voerde de modezaak Transit op Twijnstraat 36. Toen hij een tweede modezaak startte (Jason King op Oudegracht 201) nam Ingrid Transit over. Dit betekende uiteindelijk het einde voor Clockwise⁷⁹.

1992-1995 - Everliens bloemen

Van 1992 tot halverwege 1995 huurde Everlien Post de winkel. Ze verkocht bloemen, dit bleek erg succesvol en het fleurde de Twijnstraat op. Na een periode van een mooi klokken-ambacht nu weer een tijd van bloeiende handel in Twijnstraat 65. Het liep zo goed dat Everlien een grotere winkel zocht én vond: tegenover Twijnstraat 65 op nummer 50. Daar heeft ze de bloemenwinkel nog zo'n tien jaar gedreven totdat de bloemenhandel door Bloembinderij De Korenschoof werd voortgezet. Inmiddels heeft Everlien een nieuwe passie: ze runt een boerderijwinkel in Dalfsen die ze "Bij de Molen" heeft gedoopt. Grappig om haar nu een kaas te zien aansnijden, iets wat al zo ontzettend vaak in Twijnstraat 65 waar zij begon, vóór haar is gedaan.

Everlien Post runt tegenwoordig een boerderijwinkel in Dalfsen⁸⁰.

1995-2004 - Natuurwinkel en eko-delicatessen - Ekodrôme

Jos Fliers begon zijn eerste zaak in de Twijnstraat op nummer 65. Vanaf 1995 tot 2004 heeft hij daar zijn winkel in natuurvoeding en eko-delicatessen, Ekodrôme, gerund. Hoewel het niet zijn plan was om een eigen winkel te beginnen, deed hij het gedreven en met veel inzet. Hij was in 1982 als vrijwilliger in een soortgelijke winkel in Amsterdam begonnen en ging later als werknemer bij de Groene Waterman aan de Springweg werken. Het verkopen van de producten ging hem goed af, hij is een sociaal mens en kan goed invoelen. Na de Springweg volgden de natuurvoedingswinkels aan de Zadelstraat en de Mariaplaats.

Jos Fliers eind 2009 in zijn latere vestiging, Twijnstraat 63⁸¹.

Jos Fliers met medewerkers in Twijnstraat 63, eind 2009.

Je kunt wel zeggen dat hij gepokt en gemazeld was voordat hij zich in deze branche als zelfstandig ondernemer in de Twijnstraat vestigde. Oorspronkelijk komt Jos uit Zeeland en dat schiep direct een band met mijn moeder, J. Hooft-Oosthoek die daar ook was geboren en getogen. Hij had niet veel op met de bio-industrie en was vegetariër. Is zich altijd al bewust geweest van de landbouw die in zijn ogen duidelijk uit evenwicht was. De band met mijn moeder, die de winkel aan hem verhuurde, was altijd heel prettig. Iets om met veel plezier op terug te kijken.

Na nummer 65 heeft Jos zijn bedrijf op nummer 63, het voormalige De Gruyter-pand op de andere hoek van de Wijde Watersteeg, voortgezet. Hierna trad hij voor drie jaar in dienst bij Ekoplaza op nummer 46-48. Terwijl hij nog op nummer 65 zat, ging hij rechten studeren en hij is inmiddels juridisch adviseur.

Voor de gebruikte bronnen bij bovenstaande periode verwijs ik naar noot 82.

4 De belendingen

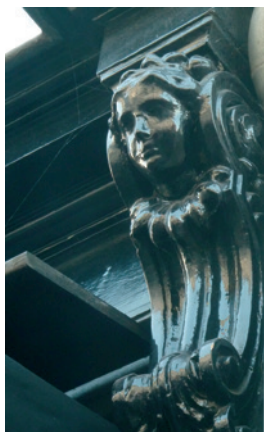
De belendingen ten zuiden en noorden van Twijnstraat 65 bestaan uit respectievelijk het buurpand Twijnstraat 67 en de Wijde Watersteeg met Twijnstraat 63. Belendingen werden altijd bij “transporten en plechten” (zie het overzicht van de eigenaren) genoemd omdat er eeuwenlang geen huisnummers waren. Alle belendingen kennen verder diverse verbindingen met Twijnstraat 65. U heeft er hiervóór al over kunnen lezen en u zult over extra verbindingen lezen. Als laatste belending wordt de bebouwing ten westen van Twijnstraat 65 behandeld: een rij middeleeuwse kameren die tot aan de Twijnstraat aan de Werf liep. De verbinding met Twijnstraat 65 is bij de kameren nóg groter dan bij de eerdergenoemde belendingen. Over kameren is in deze editie van SteenGoed voor het eerst gesproken bij “Beeld - Het achterste panddeel”, zie noot 19 voor een verklaring van dit begrip.

Twijnstraat 67

Twijnstraat 67, tegenwoordig in gebruik bij kazerij Stalenhoef (dat ruik je duidelijk als je erlangs loopt), is de zuidelijke belending van Twijnstraat 65. Het is een 17de-eeuws huis met halsgevel en een 19de-eeuwse houten winkelpui. In de 17de eeuw is een steegje dat zich tussen Twijnstraat 67 en Twijnstraat 65 bevond, in Twijnstraat 67 opgenomen. Het pand had een middeleeuwse voorganger waarvan de kelders en muurwerk nog aanwezig zijn⁸³.

Foto links: Twijnstraat 67 (rechts Twijnstraat 65) in 1974⁸⁴. Foto rechts: rechterconsole winkelpui Twijnstraat 67 met vrouwenkop⁸⁵.

In het Utrechts Documentatiesysteem is te lezen dat het UMF in 1950 nog heeft bijgedragen aan het opknappen van de voorgevel van Twijnstraat 67. Het UMF had toen duidelijk nog een andere rol dan tegenwoordig.

Van 1913 tot 1992 waren twee generaties van kapper Huffels in dit pand gevestigd. Op de foto hierboven zie je “KAPPER” nog in een mooi lettertype op de winkelruit geschilderd, zie ook het emailen uithangbord. Het was duidelijk welke nering hier uitgeoefend werd. Vader en zoon Huffels hielden het veel langer vol dan de kapper die enige tijd in buurpand Twijnstraat 65 zat, zie de toelichting

“1925-1930 - Barbier J. de Paauw” bij de gebruikers. Tijdens mijn jeugd was het meneer Huffels jr. (mijn ouders zeiden Fer tegen hem, wij hielden het netjes op meneer Huffels) die er de scheerkwast, het scheermes en schaar hanteerde. Ik herinner me nog goed hoe meneer Huffels zijn mes aan de scheerriem scherppte.

Foto links: F. Huffels jr. met een klant (op de achtergrond mevrouw Huffels, Truus voor mijn ouders) in zijn kapperszaak Twijnstraat 67 in 1991, fotograaf: Anita Pantus⁸⁶.
Foto rechts: kort na een behandeling op de grote-mensenstoel, de zebra was ik toen vast wel ontgroeid. Blij toe, een klein drama was dat altijd ondanks de aardige gedachte om op een zebra te mogen zitten⁸⁷.

Foto links: Rechts de Twijnstraat aan de Werf toen nog boten gebruikt werden voor de aan- en afvoer van goederen, de boot ligt ter hoogte van de Wijde Watersteeg. Uitsnede van een prentbriefkaart rond 1900.⁸⁹

Foto rechts: Gezicht in de Wijde Watersteeg, vanaf de Oudegracht. De Wijde Watersteeg was vroeger een kinderrijke steeg, rond 1915 woonden er zelfs 37 kinderen in acht huisjes⁹⁰.
Foto L.H. (Henk) Hofland uit 1946-'50⁹¹.

Wijde Watersteeg

Stegen intrigeren, dat doen alle drie de stegen die van de Twijnstraat naar de Twijnstraat aan de Werf lopen op hun eigen manier.

Directe belending ten noorden van Twijnstraat 65 is de Wijde Watersteeg. Verder noordelijk heb je respectievelijk de Nauwe Watersteeg en de Rondpoort.

De Wijde Watersteeg voorzag, samen met de Nauwe Watersteeg “in de behoef-

te van het laden en lossen der koopgoederen, deze stegen zijn in eene hellende rigting aangelegd, en vervangen dus de wedden in dat gedeelte der stad. Ook bij brand in die omstreken waren zij hoogst nuttig, wegens het gemis van brandtrappen in de Twijnstraat aan de Oude Gracht. Daarom werden zij dan ook wel Brandstegen genoemd”.⁸⁸

Wedden dienden overigens voor het drinken van vooral paarden. Daarnaast gebruikten diverse bedrijven die achter de Twijnstraat richting de werf gevestigd waren, water uit de Oudegracht. Bewoners gebruikten de stegen uiteraard om naar de Twijnstraat en verder te gaan. Dit betekent dus dat de stegen vanouds voor vijf verschillende doeleinden gebruikt werden, ze hadden een grote historische betekenis. Tegenwoordig hebben de stegen alleen nog maar de laatstgenoemde functie.

Twijnstraat 63

Het pand waar nu buurtsuper Persepolis (in vooral groente, fruit, delicatessen en biologische levensmiddelen) gevestigd is, huisvestte tussen 1928 en 1971 een filiaal van de toen populaire winkelketen De Gruyter.

Foto links: Twijnstraat 63, filiaal De Gruyter in 1939⁹², links van Twijnstraat 63 de Wijde Watersteeg en Twijnstraat 65. Op deze zwart-witfoto is de bijzondere kleur en kwaliteit van de winkelpui helaas niet te zien, maar het was smaragdblauw bouwkeramiek van De Porcelayne Fles met bovendien mooie decoratieve reliëftegels. De tekst P. de Gruyter & Zn was goudkleurig. Helaas zijn beide decoratieve elementen na het sluiten van het De Gruyter-filiaal weggenomen.

Foto midden: Een voorbeeld van hoe de kleur van het smaragdblauwe bouwkeramiek van De Porcelayne Fles aan de winkelpui van Twijnstraat 63 was⁹⁴.

Foto rechts: het personeel van De Gruyter-filiaal Twijnstraat 63 in 1954, het aantal personeelsleden op deze foto en de torenhoog gestapelde producten geven aan dat dit filiaal een zeer goedlopende winkel was⁹³.

De Gruyter was een succesvol kruideniersimperium met op het hoogtepunt halverwege de 20ste eeuw meer dan 550 winkels en 7.500 werknemers in Nederland⁹⁵. De Gruyter voerde veel eigen kwaliteitsmerken en was heel eigen- en kunstzinnig, dit maakte De Gruyter erg geliefd bij een groot publiek. In Utrecht waren er uiteindelijk 20 filialen, onze stad was lang de proeftuin voor en springplank naar heel Nederland. De Gruyter vestigde in 1900 al een filiaal in Twijnstraat 69, dit was het derde filiaal in Utrecht. In 1928 opende De Gruyter een filiaal op Twijnstraat 63 omdat Twijnstraat 69 te klein was geworden voor het succes dat het in de Twijnstraat had. Het filiaal Twijnstraat 63 zou uiteindelijk zeer goed lopen.

Door de strategie van De Gruyter waarbij verbouwingsaanvragen werden ingediend en nieuwbouw werd doorgedrukt, lukte het om het monumentale oorspronkelijke pand (“Oudsterhuis van Antwerpen”) te slopen⁹⁶. De voorgevel van het nieuwbouwpand was een pleister op de wond: de mooie winkelpui werd in 1928 opgeleverd met smaragdblauw bouwkeramiek van de Porcelayne Fles. Deze uitvoering was, naast in andere steden, eerder in Utrecht toegepast bij het voor-

malige De Gruyter-filiaal Oudegracht 201⁹⁷. De verdieping van Twijnstraat 63 werd uitgevoerd met vijf mooie glas-in-lood ramen, zie de foto's verderop. Twijnstraat 63 werd, samen met het tegelijkertijd gebouwde politiebureau aan de kop van de Twijnstraat, een tweede sprekend voorbeeld van de Amsterdamse Schoolstijl.

Eind vijftiger jaren van de vorige eeuw werd in het De Gruyter-filiaal Twijnstraat 63 omgeschakeld naar de uit Amerika overgewaaide zelfbedieningsformule. Het De Gruyter-imperium had in eerste instantie, gezien de eigen stijl en uitstraling, moeite met dit nieuwe concept maar kon niet achterblijven. De omschakeling van het filiaal Twijnstraat 63 naar dit concept leverde in ieder geval veel klanten op.

Foto links: klanten in filiaal Twijnstraat 63 kort na de omschakeling naar de zelfbedieningsformule eind vijftiger jaren⁹⁸.

Foto rechts: ook hier veel klanten in Twijnstraat 63 begin zestiger jaren. Zie ook de voor De Gruyter moderne tegeltableaus aan de wand. Deze tableaus zijn naar verwachting nog achter voorzetwanden aanwezig (zie de tekst verderop bij dit pand)⁹⁹.

In 2004 vestigde Jos Fliers zijn natuurwinkel Ekodrôme in Twijnstraat 63 nadat hij deze zaak vanaf 1995 in Twijnstraat 65 had gerund. Hij was als huurder bij mijn ouders met deze winkel begonnen en kende na tien jaar een zodanige groei dat Twijnstraat 63 hem uitkomst bood.

Vóór 2007 had de verdieping van Twijnstraat 63 steeds een opslagfunctie, in 2007 zijn boven de winkel woningen ontwikkeld¹⁰⁰. Omdat lichtinval ook voor de opslagfunctie handig was maar De Gruyter er iets kunstigs van wilde maken, zijn er vijf bijzondere glas-in-loodramen in de gevel opgenomen. Dit werd rond de genoemde bouwtijd veel op de verdieping van De Gruyter-panden zo toegepast.

Tegeltableaus van de laatste De Gruyter-soort nog in het pand aanwezig

Jos Fliers, zoals gezegd vanaf 2004 de gebruiker van dit voormalige De Gruyter-pand, vertelde mij¹⁰³ dat hij bij de herinrichting van het pand in 2004/2005 nog alle tegeltableaus van De Gruyter achter de voorzetwanden aantrof. Het gaat dan om de tableaus zoals die in 1971 door De Gruyter bij het verlaten van het pand achtergelaten zijn. Ze zijn omschreven als “silhouetachtige taferelen in zwart-wit contouren die refereerden aan het illustere tableauverleden”,¹⁰⁴ zie de eerdere

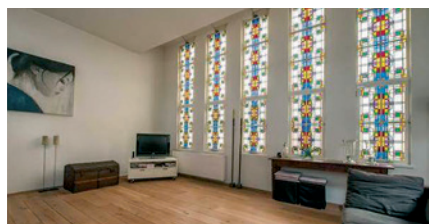

Foto links: Twijnstraat 63, woning boven de winkel¹⁰¹, rechts is het raam in de Wijde Watersteeg te zien (zie toelichting bij noot 98.)

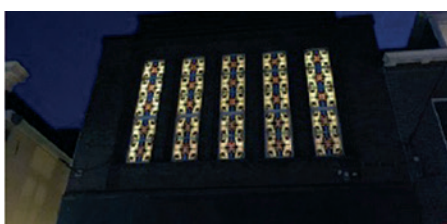

Foto rechts, Twitter-account van Arjan den Boer: 's avonds glas-in-lood van binnenuit verlicht te zien, situatie vanaf 2008¹⁰²

foto van het winkelinterieur van begin zestiger jaren. Jos Fliers heeft de tegelta-bleaus ook weer compleet achter zijn eigen nieuwe voorzetwanden weggestopt, ze zitten er nu ongetwijfeld nog.

Middeleeuws perceel tot aan de Twijnstraat aan de Werf

Voordat ik de oorspronkelijke belending ten westen van Twijnstraat 65 beschrijf, de kameren, hier een hypothese voor eigen rekening: het (grond)perceel van Twijnstraat 65 liep in de vroege middeleeuwen door tot aan de latere Twijnstraat aan de Werf.

Als belangrijkste basis hiervoor noem ik het 'vermoeden' van oud-bouwhistoricus van de gemeente Utrecht Frans Kipp, zoals hij dit beschrijft in de gemeentelijke bouwhistorische kroniek over 1986 (zie bij Bronnen/literatuur). Hij noemt het bescheiden een 'vermoeden' maar ik durf dit, gezien zijn karakter en statuut, wel als een gegeven aan te nemen. Hij vermeldt er overigens bij dat dit aspect bij navolgend bouwhistorisch onderzoek aan de Twijnstraat van belang is. Hopelijk wordt dit opgepakt.

Kort samengevat komt het 'vermoeden' van Frans Kipp erop neer dat veel van de percelen in de Twijnstraat van oorsprong breder waren. Wat de diepte van de percelen betreft, zie je bij de Twijnstraat aan de Werf verspringingen die overeenkomen met de oorspronkelijk bredere percelen. Omdat een plaatje meer zegt dan duizend woorden, neem ik de vrijheid om de perceleringstekening van Frans Kipp hiernaast op te nemen.

Het verschijnsel van heel diep doorlopende vroegmiddeleeuwse percelen zien we op tal van plekken in Utrecht. Meestal zie je dat de oorspronkelijke functie van het perceelgedeelte achter het huis in later eeuwen wijzigt, concreet: bebouwd wordt. Dat gaat doorgaans gepaard met een andere eigenaar van dat perceelgedeelte. Denk bijvoorbeeld aan diepe tuinen en moestuinen die later verkort en bebouwd worden, soms tot er uiteindelijk geen tuin en zelfs geen plaatsje resteert.

Bij de Twijnstraat ligt oorspronkelijke eigendomspercelering tot aan de latere Twijnstraat aan de Werf voor de hand gezien de handelaren die zich aan de Rijnbocht vestigden en opslagbehoefte hadden.

Uitgaand van mijn hypothese van een oorspronkelijk perceel tot aan de latere Twijnstraat aan de Werf, kom ik nu op de belending ten westen van Twijnstraat 65.

De kameren

Achter Twijnstraat 65 stond oorspronkelijk een rij van zes middeleeuwse kameren. Van deze zes kameren werden er in de 18de eeuw twee bij Twijnstraat 65 getrokken, zie hiervoor bij "Beeld - Het achterste panddeel". Hier is trouwens ook onder noot 19 een omschrijving van het begrip kamer opgenomen.

ca 1650

ca 1880

De oorspronkelijke zes kameren rond 1650 respectievelijk de vier resterende kameren, hier verbeeld vanaf rond 1880. tekening: Dirk van Sichem.

Linker foto: de kopwoning van de rij van zes kameren achter Twijnstraat 65 in 1942, de foto is gemaakt door Nico Jesse¹⁰⁸. Naast gootconsoles met een bijzonder profiel en acanthusblad (zie hiervoor HUA-Beeldbank, cat.nr. 74349 en 74350), had de dakkapel van de kopwoning van de rij kameren aan de zijkanten een decoratieve houtafwerking, relatief opvallende details voor deze woning. Zie verder ook de drie Y-muurankers en de steunberen. Het bijzondere profiel en acanthusblad van de gootconsoles was overigens de uitvoering bij de hele reeks van zes woningen.

Midden: tekening door Dirk van Sichem van één van de negentien bijzondere gootconsoles van de oorspronkelijk zes kameren in de Wijde Watersteeg, waarvan rechts een detail-foto. (HUA)

C.L. Temminck Groll schrijft begin zestiger jaren over deze rij woningen: “de kameren, die vanaf de Oudegracht een schilderachtige aanblik opleverden, waren - ondanks latere wijzigingen - in opzet middeleeuws. Aan de westzijde was de rij beëindigd door een trapgevel met vrij kleine treden.” N.B.: volgens mij bedoelde Temminck Groll bij de genoemde trapgevel de oostzijde in plaats van de westzijde en met ‘was’ bedoelt Temminck Groll dat dit de oorspronkelijke opzet was¹⁰⁶.

Helaas heeft Temminck Groll de globale ouderdom niet vermeld. Waarschijnlijk heeft een middeleeuwse eigenaar geen behoefte meer gehad aan een opslagfunctie en was het lucratief om een rij woningen op de achterste helft van zijn perceel te bouwen. Dit is nooit onderzocht, de middeleeuwse kameren zijn in 1962 gesloopt (gezien de zeldzaamheid ervan, zie de beschrijving van Temminck Groll hiervóór en de foto met beschrijving hieronder. Je kunt hier gerust spreken van een monumentale misstap, triest¹⁰⁷).

Eén middeleeuwse gevel kameren Wijde Watersteeg over

Toen de gemeente de rij kameren in 1962 sloopte, liet zij de middeleeuwse linker zijgevel van het eerste gesloopte huisje (Wijde Watersteeg 6) in de achtergevel van Twijnstraat 65 achter. Dit is het enige nog resterende deel van de zeldzame kameren en daarom vanuit historisch oogpunt interessant. Deze gevel is in 1987 op

kosten van de gemeente volledig - steen voor steen - gedemonteerd en vervolgens met dezelfde middeleeuwse stenen weer volledig opgebouwd¹¹⁰. Deze herbouwde gevel is - voor het bovenste deel - in het zicht en herkenbaar als zijgevel van een middeleeuwse kamer (één bouwlaag met kap).

Anno 1962, de sloop van de kameren is begonnen. Foto door Gibo Smilda¹⁰⁹.

Nicolaas Kien junior op een schilderij van Guillaume de Spinny uit 1765¹³.

Kameren van Kien

In 1832 waren de vier kameren eigendom van de “weduwe Nicolaas Kien, rentenierster”,¹¹ dit bezit was van de vele eigendommen van de familie Kien uitgezonderd vanwege het bijzondere karakter van de woningen.

Het geslacht Kien heeft meerdere burgemeesters en regenten in Utrecht voortgebracht en had veel waardevolle bezittingen in Utrecht en daarbuiten. Grootvader Kien zette zich lang genereus in voor ouderenhuisvesting via de bekende Utrechtse fundaties. Mr. Nicolaas Kien junior (1731-1812) was oud-ontvanger van de stad Utrecht, kanunnik en kameraar van het kapittel van St. Jan en ontvanger van de Bisdorstienden. In 1794 wordt in zijn testament gesproken over de “gemene boedel met uitzondering van 4 vrye woninkjes in de Wyde Watersteeg in de Twynstraat die in de familie moet blijven”. Vrijwoningen of Godskameren werden in Utrecht tussen de 14de en de 18de eeuw gebouwd en onderhouden door rijke burgers, ten behoeve van de arme oudere stadsbewoners¹².

Hieronder ziet u twee voorbeelden van, letterlijk en figuurlijk, de schilderachtige uitstraling van de kopwoning en de kameren. Vlak voor de sloop van de kameren in 1962 werden ze, zoals gezegd, door Temminck Groll als schilderachtig omschreven, terwijl hij in zijn vermelde boek panden veelal nuchter beschrijft. In de loop van minimaal twee eeuwen hebben veel fotografen, tekenaars en schilders deze bijzondere reeks kameren met hun bijzondere, opvallende kopwoning vereeuwigd.

Het vrijgekomen terrein van de gesloopte vier middeleeuwse kameren heeft na de sloop in 1962 jarenlang braak gelegen en is uiteindelijk pas in 1988 bebouwd, zie de foto op de pagina 37. De meningen over de nieuwbouw verschillen nogal. Sommigen zijn er lovend over maar er zijn ook aardig wat mensen ronduit negatief. Het had absoluut slechter kunnen uitpakken en tel de zegeningen: het terrein is weer bebouwd, overeenkomstig de historische rooilijn, het volume is binnen de perken gebleven en de woonfunctie is hersteld¹⁶.

Deel van aquarel uit 1773 door Paul van Liender waarop de kopwoning van de kameren aan de Twijnstraat aan de Werf te zien is (tweede woning van links)¹⁴.

Aquarel van rond 1900 door Anthony E. Grolman van de Wijde Watersteeg vanaf de Oudegracht¹⁵.

En tóch: wie weet? Als deze nieuwbouw op en gedateerd is en we wellicht op een golf zitten dat historiserend terugbouwen weer geaccepteerd is (zeg niet dat het niet kan, alles gaat eeuwig in golfbewegingen), u raadt het al... Bouw het gehele ensemble (mét het naast de kopwoning aan de werf gelegen oorspronkelijke huisje, zie de foto uit 1942 hiervóór) terug zoals het was, of minimaal de voorgevels. Er is genoeg beeldmateriaal om dat betrouwbaar te kunnen doen. Ik weet: de meeste dromen zijn bedrog maar wie weet?

Hier kunnen zeven erg gewilde starterswoningen worden gebouwd - dán ongetwijfeld nog populair (of wellicht nóg populairder) - een investering met een mooi rendement, maatschappelijk én financieel! Dan kan er gelijk archeologisch onderzoek worden uitgevoerd¹¹⁸, dit is bij mijn weten in aanloop naar de nieuwbouw niet gedaan...

Twinstraat aan de Werf, de kopwoning van de vermelde nieuwbouw, huidige situatie¹¹⁷.

5 Gebruikte afkortingen

Ik heb afkortingen zoveel mogelijk willen vermijden. In de eerste tekstdelen van dit SteenGoed heb ik dit zoveel mogelijk gedaan. In latere delen heb ik hier en daar toch afkortingen gebruikt. Het gaat om de volgende afkortingen:

UDS = Utrechts Documentatiesysteem

HUA = Het Utrechts Archief

UMF = Het Utrechts Monumentenfonds

UN = Utrechtsch respectievelijk Utrechts Nieuwsblad

AD/UN = Algemeen Dagblad/Utrechts Nieuwsblad

6 Bronnen/literatuur

Algemeen:

In deze editie van SteenGoed heb ik veelvuldig gebruik gemaakt van de bronnen Het Utrechts Documentatiesysteem (UDS), Het Utrechts Archief (HUA) en de historische database Delpher¹¹⁹. Het UDS als bron vermeld ik verderop in dit hoofdstuk volledig bij “Twijnstraat 65 - De Muij” omdat deze bron daar het meest bij gebruikt is. De specifiek gebruikte collecties van HUA en Delpher vermeld ik daar eveneens om diezelfde reden. Ik heb dankbaar veelvuldig gebruik gemaakt van deze drie geweldige bronnen.

De Twijnstraat en algemeen:

- Renger de Bruin, René de Kam en Kaj van Vliet: Utrechts Verleden in vogelvlucht, Utrecht, 2017;
- Marieke van Dinter e.a.: Living along the limes, Landscape and settlement in the Lower Rhine Delta during Roman and Early medieval times, Utrecht, 2017;
- Marc Duurland van de afdeling Erfgoed, gemeente Utrecht: TWS07: Archeologische begeleiding in het Twijnstraatgebied (Utrecht), Basisrapportage Archeologie 132, Utrecht, 2019;
- Arthur Griffioen e.a.: Rapport Archeologische begeleiding Twijnstraat 65 te Utrecht, Hollandia reeks 305, protocol opgraven, Zaandijk, definitieve versie van 2010;
- Kees Visser: De Twijnstraat - duizend jaar winkelstraat, Utrecht, 2005;
- Dirk van Sichen: Een Vermaarde Grutterij, SteenGoed nummer 19, Utrecht, 1994;
- A. van Hulzen: Utrecht bij gaslicht, Utrecht, 1976;
- C.W. Wagenaar: Gids voor Utrecht, Utrecht, 1916;
- Jetty Krijnen-Van der Sterre en Paul Krijnen: Uit de atlas van Anthony E. Grolman, Utrecht, 2009;
- Buurtkomitee Tussen de Grachten: Buurtboek Tussen de Grachten, Utrecht, 1978;
- A. Graafhuis en J. van der Werf: In en om de Nicolaïkerk, Utrecht, 1978;
- R.A. Hoogland Sr.: Kroniek van Utrecht - Beknopte Geschiedenis van de Domstad in Jaartallen, Utrecht/Antwerpen, 1978;
- N. van der Monde: Geschied- en oudheidkundige beschrijving van de pleinen, straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen der stad Utrecht, 1e deel, Utrecht, 1844;
- Kees Visser e.a.: De pruimenboom van Jantje en de apotheker in de Twijnstraat
- Trans 13 en Twijnstraat 28, SteenGoed nummer 65, Utrecht, 2019.

- Het Utrechts Documentatiesysteem (UDS, <http://www.documentatie.org/>);
- Het Utrechts Archief (HUA): collecties Beeldbank, Kranten, Bouwdossiers en Personen;
- Historische database Delpher van de Koninklijke Bibliotheek: vooral de collectie Kranten;
- J.A. van der Hoeve: Bouwhistorische verkenning Twijnstraat 65, Utrecht, Utrecht, 13-7-2007;
- Arthur Griffioen e.a.: Rapport Archeologische begeleiding Twijnstraat 65 te Utrecht, Hollandia reeks 305, protocol opgraven, Zaandijk, definitieve versie van 2010;
- Marc Duurland, afdeling Erfgoed, gemeente Utrecht: TWS07: Archeologische begeleiding in het Twijnstraatgebied (Utrecht), Basisrapportage Archeologie 132, Utrecht, 2019;
- Marceline J. Dolfin & E.M. Kylstra & Jean Penders: Utrecht, De huizen binnen de Singels - Beschrijving (deel in de serie De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, hierin: De provincie Utrecht, De gemeente Utrecht, deel IIIA), 's-Gravenhage, 1989;
- Marceline J. Dolfin & E.M. Kylstra & Jean Penders: Utrecht, De huizen binnen de Singels - Overzicht (deel in de serie De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, hierin: De provincie Utrecht, De gemeente Utrecht, deel IIIB), 's-Gravenhage, 1989;
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed - Rijksmonumentenregister: rijksmonumentenbeschrijving Twijnstraat 65;
- C.L. Temminck Groll: Middeleeuwse Stenen Huizen te Utrecht en hun relatie met die van andere Noordwesteuropese steden, Utrecht, 1963;
- H.L. de Groot e.a.: Het Vuur Beschouwd (publicatie ter gelegenheid van de opening van het Archeologisch en Bouwhistorisch Centrum Utrecht), hierin: Huis en Haard, door Bart Klück, Utrecht, 1990;
- E.J. Haslinghuis e.a.: Bouwkundige termen, verklarend woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis, Utrecht-Antwerpen, 1986 (via het Utrechts Documentatiesysteem);
- J.C.M. Pennings e.a.: Huizen vol historie - Gids voor huizenonderzoek in de provincie Utrecht, Utrecht, 1998;
- Drs. Koos J. Steehouwer / Stichting Bouwhistorie Nederland: Bouwgeschiedenis van Monumenten - Een speurtocht naar de leeftijd van een gebouw aan de hand van kenmerken en materialen, Amsterdam, 1992;
- Arie Verlaan: Baksteen aan gevels, SteenGoed nummer 8, Utrecht, 1990;
- HUA: pandoverzicht Twijnstraat 65 met kerngegevens uit register van transporten en plechten, uit het gemeentearchief Utrecht (GAU), in 1985 door de auteur op het GAU, A. Numankade 199, gekopieerd;
- HUA: klappers met uittreksels uit register van transporten en plechten per pand, uit het gemeentearchief Utrecht (GAU), in 1985 door de auteur op het GAU, A. Numankade 199, gekopieerd;
- HUA/Delpher: Adresboeken der, respectievelijk, van de stad Utrecht tussen 1891 en 1971 als bron van de gebruikers van Twijnstraat 65;
- W. Zwanikken en G.J. van Groningen: Tussen Kameel en Vliegend Hart (over Servetstraat 4-8, G. Hooft en Hooft & zuivel), SteenGoed nummer 30, Utrecht, 2000;
- S. den Daas, W. Zwanikken e.a.: Monumentale keukens in de binnenstad van Utrecht, SteenGoed nummer 54, Utrecht, december 2012;
- B.J.M. (Bart) Klück: Archeologische en Bouwhistorische Kroniek van de gemeente Utrecht over 1987, opgenomen in Maandblad Oud-Utrecht van de Vereniging Oud-Utrecht, Utrecht, 61e jaargang, nr. 12 van november 1987;

- Krantenartikelen uit huis-aan-huisbladen Groot Utrecht Midden en Ons Utrecht over specifieke gebruikers Twijnstraat 65;
- Binnenstadskrant Utrecht, diverse publicaties.

De belendingen:

- N. van der Monde: Geschied- en oudheidkundige beschrijving van de pleinen, straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen der stad Utrecht, 1e deel, Utrecht, 1844;
- Peter Sprangers: De Kunst van De Gruyter - Handel en keramiek in Utrecht en elders, Utrecht, 2010;
- A.F.E. (Frans) Kipp: Archeologische en Bouwhistorische Kroniek van de gemeente Utrecht over 1986, opgenomen in Maandblad Oud-Utrecht van de Vereniging Oud-Utrecht, Utrecht, 60e jaargang, nr. II van november 1987;
- C.L. Temminck Groll: Middeleeuwse Stenen Huizen te Utrecht en hun relatie met die van andere Noordwesteuropese steden, Utrecht, 1963;
- Toliën Wilmer: Wandelen langs Utrechtse Stadsgezichten - Utrecht in beeld op veertien tegeltableaus, Utrecht, 2014;
- W. Thoomes: Hofjes in Utrecht - Aldaer ewelick fundere. Godskameren te Utrecht, deel drie in de serie Historische Reeks Utrecht, Utrecht, 1984.

7 Dankwoord

Graag wil ik mijn collega's van de werkgroep Historisch Onderzoek van het Utrechts Monumentenfonds bedanken voor hun constructieve opmerkingen, adviezen en aanvullingen. Dat geldt in het bijzonder voor Bert Aanstoot, Dirk van Sichem en Simon den Daas. Door de opmerkingen van Bert werd vooral duidelijk dat de leesbaarheid beter kon en daar is werk van gemaakt. Dirk bedank ik voor zijn constructieve opstelling bij de totstandkoming van de plattegronden en tekeningen, deze zijn daardoor precies geworden zoals ik ze wilde zien. Simon bedankt voor jouw procesbegeleiding en enthousiasme over de conceptteksten en gebruikte afbeeldingen. Door jouw opmaak en uitgavebegeleiding is dit in mijn ogen een heel mooie SteenGoed-editie geworden. Van buiten de werkgroep was ik erg blij met de bijdrage die ik van Frans Kipp mocht ontvangen. Door zijn adviezen ten behoeve van - vooral - de geveltekening van Twijnstraat 65 anno 1650 is deze geworden zoals het geweest moet zijn. Verder dank ik Steven Vermoolen (van Hollandia Archeologen) en Peter Sprangers voor het enthousiast beschikbaar stellen van diverse originele foto's.

Bijlage - Basisinformatie en Rijksmonumentenbeschrijving c.a. Twijnstraat 65

In deze bijlage treft u het volgende over Twijnstraat 65 aan: de historische basisinformatie, de Rijksmonumentenbeschrijving en de monumentale classificatie.

Historische basisinformatie

Hieronder vindt u de historische basisinformatie van Twijnstraat 65. Deze informatie is aan het Utrechts Documentatiesysteem (UDS) ontleend.

Wijkhuisnummer: plaats: Utrecht, wijk en wijkhuisnummer: B 142 (1890).

Kadasternummer 1832: kadastrale gemeente: Utrecht, sectie en nummer: B 1295 (1832).

Kadasternummer, recent(er) nummer: kadastrale gemeente: Utrecht, sectie en nummer: B 2845 (1960) & kadastrale gemeente: Utrecht, sectie en nummer: C 7752 (2014).

Dit object is een Rijksmonument: monumentnummer 450522 (klik op dit nummer voor de redengevende omschrijving in de site van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

BAG-nummer van het object: 0344100000058536.

Objectnummer UDS: Ob4592n (objectsoort: bestaand pand).

N.B.: bij de bovenstaande basisinformatie van het pand is de huisnaam “De Muijl” die Twijnstraat 65 van zeker 1653 tot 1808 droeg, niet in het UDS opgenomen. Dit historisch gegeven is ontleend aan transporten en plechten die bij Het Utrechts Archief bewaard worden, zie de tabel van de eigenaren in dit SteenGoed. De oorsprong van deze huisnaam komt van de verschillende schoenmakers die in de genoemde periode hun ambacht in het pand uitoefenden. In die tijd waren er nog geen huisnummers en via een huisnaam waren de ambachtslieden vindbaar.

Rijksmonumentenbeschrijving

Onderstaand de officiële, letterlijke beschrijving van het rijksmonument Twijnstraat 65 zoals deze in het Rijksmonumentenregister¹²⁰ is opgenomen:

Middeleeuws hoekpand van twee bouwlagen met zadeldak (met wolfseind) loodrecht op de straat en kelder.

De gevel, die in de eerste helft van de 19de eeuw vernieuwd werd, is drie traveeën breed en heeft voor de zolder drie lage vensters onder de forse geprofileerde kroonlijst.

De rechtergevel aan de Wijde Watersteeg heeft vier geheel verschillende muurankers die duiden op een samengestelde balklaag boven de begane grond. Het betreft een schootanker en drie sierankers, die in datering uiteenlopen van de 15de tot de 17de eeuw. Twee hiervan zijn in rijke vormen gesmeed en hebben drakenkoppen, waarvan een met gedraaide hals. Het ene eindigt gevorkt, het andere heeft een leliemotief als top.

Slechts het voorste deel van het pand is onderkelderd. Deze zeer kleine middeleeuwse kelder (3,25 x 4,50 meter) is gedekt door een tongewelf, loodrecht op de straat, en heeft zijn kruin slechts twee meter boven het oorspronkelijke vloerpeil. In de achterwand bevinden zich twee kaarsnissen.

De balklaag boven de verdieping is zeer bijzonder. Het betreft hier een enkelvoudige balklaag van zes balken (ongeveer 110 cm h.o.h.) die aan de onderzijde half rond zijn met aan weerszijden -uit een stuk met de balk- een profiel; hol met bandjes. De breedte van de balk is, inclusief profielen, 30 cm., de hoogte merkwaardigerwijs slechts 15 cm. Het profiel is 8 cm hoog.

Aan de onderzijde is (vermoedelijk later) een lat van 7 cm breed en 3 cm hoog toegevoegd. Door annexatie van twee achter het middeleeuwse pand gelegen huizen aan de Wijde Watersteeg (19de-eeuws) is het pand uitgebreid. Rechts van de bijgetrokken woningen lag een rij middeleeuwse kamerwoningen die in 1962 gesloopt zijn, met uitzondering van de linker zijgevel die nu nog herkenbaar is in de “achtergevel” van het uitgebreide Twijnstraat 65.

Het pand heeft architectonische waarde en is tevens van bouwhistorisch belang, niet in de laatste plaats door zijn zeldzame balklaag.

N.B.: deze beschrijving werd in 1993 definitief. Toen was nog niet bekend dat de balklaag boven de begane grond enkelvoudig is en identiek aan die van boven de 1e verdieping (zie de foto's van begin 2019 van deze balken boven de begane grond bij “Nader uitgelicht” onder “Bouwgeschiedenis”). Dit feit kwam in 2009 pas letterlijk aan het licht.

Monumentale classificatie

In de eerdergenoemde Bouwhistorische verkenning van Twijnstraat 65¹²¹ wordt de bovenstaande omschrijving als Rijksmonument uitgewerkt tot een classificatie

conform de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek uit 2000 (o.a. vastgesteld door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Stichting Bouwhistorie Nederland). De meest relevante deelclassificaties worden hierna vermeld. Het pand Twijnstraat 65 heeft hoge monumentwaarden, vanwege het bouwhistorische belang van de bouwmassa, het casco en de gevels. Van belang daarbij is de afleesbaarheid van een bouwgeschiedenis van ruim 500 jaar ('historische gelaagdheid'). (...)

De kelder heeft hoge monumentwaarden, vanwege de kenmerkende laatmiddeleeuwse constructie

met een bakstenen gewelf, de kaarsnissen en bouwsporen van kelderlichten en toegangen. (...) bijzondere sierankers in de rechter zijgevel.

De eerste verdieping van het voorhuis heeft een bijzondere enkelvoudige balklaag, voorzien van versterkingen op de onderzijde in de vorm van een peerkraalprofiel. De kapconstructie heeft hoge monumentwaarden, aangezien deze karakteristiek is voor de late 19de eeuw. De Oudhollandse pannen zijn aanzienlijk ouder en moeten in de 19de eeuw zijn hergebruikt.

De voorgevel heeft architectuurhistorische waarden, aangezien er sprake is van een vrijwel gave 19de-eeuwse schermgevel. De pui op de begane grond heeft positieve monumentwaarden, aangezien de opbouw en uitvoering en materiaalgebruik (waaronder glas-in-lood) kenmerkend zijn voor de bouwperiode (1934).

De zijgevel heeft hoge monumentwaarden, vanwege de afleesbare bouwgeschiedenis, de ankers in het voorhuis en de kenmerkende 19de-eeuwse vensters en ramen in de achtergevel (enigszins aangepast).

Van de indeling hebben alleen de dwarsmuren tussen de samenstellende bouw delen hoge monumentwaarden, namelijk de achtergevel van het voorhuis en de tussenmuur in het achterhuis (de muur tussen de beide eenkamerwoningen). Deze muren behoren tot de hoofdstructuur.

Noten

- ¹ Jean Penders is onder andere coördinator van het Utrechts Documentatiesysteem dat hij in 1981 oprichtte en één van de drie auteurs van het befaamde lijvige 'huizenboek' van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg over Utrecht.
- ² Bron: Jean Penders/Documentatie.org. Voor in totaal 17 foto's van de 15de-17de-eeuwse muurankers van Twijnstraat 65 door Jean Penders verwijs ik naar het Utrechts Documentatiesysteem, bij 'trefwoord': Utrecht - Twijnstraat 65, "kaart 6 - losse afbeeldingen", volgnummers 1976.1107b-h, 1976.1121b-j en 1985.0411i.
- ³ Als ik als stadsgids op het Domplein tegen bezoekers zei dat de Rijn daarlangs liep, kregen sommigen ogen als schoteltjes en werd er door een enkeling nog even een bevestiging van gevraagd. Anderen zullen het nadien vast nagezocht hebben. Dat de Rijn ook langs de Twijnstraat liep, is inmiddels een bewezen feit.
- ⁴ Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 805913.
- ⁵ Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 2560.
- ⁶ Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 109532 (foto door J.P. Hogeweg). Aan de linkerzijde van de foto uit 1936, achter de linker elleboog van de voorste dame, is Twijnstraat 65 te zien met de toen twee jaar jonge, vernieuwde winkelpui.
- ⁷ Foto d.d. 19-4-2020 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- ⁸ Tekening door Dirk van Sichem, vijfde en definitieve versie van 1 maart 2021. De basis voor deze plattegrond is de huisnummerplattegrond uit het Utrechts Documentatiesysteem (UDS). Deze plattegrond is in genoemd systeem te vinden onder 'trefwoord' Utrecht - BlokA51, kaart 6 (losse afbeeldingen), volgnummer 0000.0100. De link naar deze plattegrond is: <http://www.documentatie.org/idUDSpagina.asp?id=10418>. Deze basisplattegrond is aangevuld met diepere informatie uit het UDS waaronder vooral gemeentelijke vernummeringskaartjes die na de genoemde huisnummerplattegrond zijn uitgebracht. Verder is door Dirk van Sichem gebruik gemaakt van Google Maps 2020 en Planviewer 2021. Bij resterende onduidelijkheid bracht eigen waarneming van de auteur per februari 2021 uitkomst.
- ⁹ Ontleend aan de Bouwhistorische verkenning 2007 door J.A. (Jan) van der Hoeve, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel van het document.
- ¹⁰ Foto d.d. 13-10-2020 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- ¹¹ Deze tekening is ontleend aan de Bouwhistorische verkenning 2007 door J.A. (Jan) van der Hoeve, vindplaats van de tekening: Bouwdossiers van Het Utrechts Archief.
- ¹² Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 71754.
- ¹³ Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 74348.

- 14 Foto d.d. 19-4-2020 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 15 Foto's d.d. 19-4-2020 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 16 Uitweiden over de grote kennis, ervaring en verdienste van Frans Kipp is overbodig (goede wijn behoeft geen krans).
- 17 De dateringen van (een deel van de) kapconstructie en dakbedekking zijn ontleend aan de eerdergenoemde Bouwhistorische verkenning 2007 door J.A. van der Hoeve, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel.
- 18 Ontleend aan de Bouwhistorische verkenning 2007 door J.A. (Jan) van der Hoeve, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel van het document.
- 19 Kamers zijn het meest eenvoudige huistype, ze bestaan uit één kamer waarboven een zolder. Zie het UDS bij "kamers", begint met (Plaatje & praatje), volgnummer 0000.1001. Wellicht voldeed de kopwoning van de reeks van zes kamers aan de Wijde Watersteeg/Twijnstraat aan de Werf niet volledig aan de definitie van "kamer". Om dit definitief te concluderen ontbreekt het voorzover ik weet aan bronnen.
- 20 Hollandia Archeologen, onderzoek in Twijnstraat 65 in 2009, definitief rapport 2010.
- 21 Conclusie Hein Hundertmark van de gemeente Utrecht tijdens het onderzoek van Hollandia Archeologen in 2009.
- 22 Letterlijke mededeling van Frans Kipp in een mailbericht d.d. 7-3-2021 aan de auteur van deze SteenGoed-editie. Hij meldde hierover vóór de aangehaalde uitspraak: "Heel boeiend vind ik dat jouw ouderlijk huis op grond van de vele vloerlagen een goed voorbeeld blijkt van een huis dat met zijn voeten in de 11de eeuw staat." Deze twee uitspraken deed hij na de bestudering van het rapport van Hollandia Archeologen.
- 23 Arthur Griffioen van Hollandia Archeologen in het Algemeen Dagblad / Utrechts Nieuwsblad d.d. 15-7-2009, artikel "Beerput onthult details uit rijke verleden Twijnstraat".
- 24 Betreft afbeelding 10 - Ophogingslagen uit het Hollandia-rapport, screenshot van de pdf.
- 25 Zie bij Bronnen/literatuur voor de exacte titel van het verslagdocument uit 2010 over het onderzoek in Twijnstraat 65 door Hollandia Archeologen in 2009.
- 26 Archeoloog Arthur Griffioen in het rapport over het onderzoek van Hollandia Archeologen in 2009.
- 27 Proefschrift genaamd "De stad, het vuil en de beerput - ..." door Roos van Oosten, Leiden, 1978.
- 28 Deel van foto op pagina 6 van het definitieve rapport uit 2010 van Hollandia Archeologen.
- 29 Foto uit het definitieve rapport uit 2010 van Hollandia Archeologen. N.B. deze foto heb ik desgevraagd op 6 mei 2020 van Hollandia Archeologen (Steven Vermoolen) ontvangen.
- 30 Deze drie foto's heb ik desgevraagd op 6 mei 2020 van Hollandia Archeologen (Steven Vermoolen) ontvangen.
- 31 Algemeen Dagblad / Utrechts Nieuwsblad d.d. 15-7-2009.
- 32 Door S.Y. Comis.
- 33 Bart Klück in "Het vuur beschouwd" (zie Bronnen/literatuur voor volledige titel c.a.).
- 34 H.L. de Groot in "Het vuur beschouwd" (zie Bronnen/literatuur voor volledige titel c.a.).
- 35 Bart Klück in de Archeologische en Bouwhistorische kroniek van de gemeente Utrecht over 1987, pag. 241-242.
- 36 Met dank aan Frans Kipp voor zijn bijdrage aan deze tekening.
- 37 Hollandia Archeologen, 2009. Frans Kipp merkte hier in maart 2021 nog over op dat het vermelde steenformaat nog tot in de 15de eeuw gebruikt werd.
- 38 Het steenformaat van de bakstenen in de vóórkelder is rond 1960 door C.L. Temminck Groll in zijn onderzoek dat uitmondde in zijn proefschrift en standaardwerk uit 1963 opgemeten. Zie bij Bronnen/literatuur voor de exacte titel van dit standaardwerk.
- 39 Omschrijving "getrapt beëindigd" is van C.L. Temminck Groll, zie de noot hiervoor.
- 40 Volgens bouwhistorici, vermeld in het AD/UN d.d. 4-11-2008 (artikel "Vervulling jongensdroom Johan Brandsema - Mini-hotel met ambiance en luxe").
- 41 Foto d.d. 21-7-2007 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 42 Foto d.d. 21-7-2007 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 43 Hollandia Archeologen, 2009.
- 44 J.A. van der Hoeve, Bouwhistorische verkenning 2007, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel.
- 45 J.A. van der Hoeve, Bouwhistorische verkenning 2007, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel.
- 46 Foto's d.d. 22-2-2019 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 47 Kwalificatie ontleend aan de Rijksmonumentenbeschrijving van het pand. Zie bij Bronnen/literatuur voor de exacte vindplaats van de Rijksmonumentenbeschrijving van Twijnstraat 65 en zie de bijlage voor de volledige beschrijving.
- 48 Foto d.d. 29-7-2007 door de auteur van deze SteenGoed-editie gemaakt.
- 49 Foto uit het rapport van de Bouwhistorische verkenning 2007 door J.A. van der Hoeve.
- 50 J.A. van der Hoeve, Bouwhistorische verkenning 2007.
- 51 Volgens bouwhistorici, vermeld in het AD/UN d.d. 4-11-2008 (artikel "Vervulling jongensdroom Johan Brandsema - Mini-hotel met ambiance en luxe").
- 52 Eigen waarneming en interpretatie auteur, dit laatste gezien onder andere de publicatie van Arie Verlaan over steenformaten in eerdergenoemd SteenGoed nr. 8 van 1990.
- 53 Volgens Frans Kipp (in een mailbericht d.d. 7-3-2021 aan de auteur van deze SteenGoed-editie) kan 14de-eeuws hierbij ook 15de-eeuws zijn en is 16de-eeuws volgens hem eerder 17de-eeuws.
- 54 Ontleend aan website van het Rijksmuseum-Rijksstudio, verzameld werk van Inge Specht, gegevens van de ets: titel: Schoenmaker, objectnummer: RP-P-1896-A-19368-1610, catalogusreferentie: Van Eeghen 2234.
- 55 Het Historisch Geografisch Informatiesysteem is een kadastraal systeem van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en de Fryske Akademy (FA). Voor de provincie Utrecht is dit systeem op internet te vinden onder hisgis.nl/projecten/utrecht. Bij het openen van de kaartapplicatie

kun je op het bewuste perceel inzoomen en vervolgens aanklikken, waarna de bijbehorende informatie rechts in beeld verschijnt.

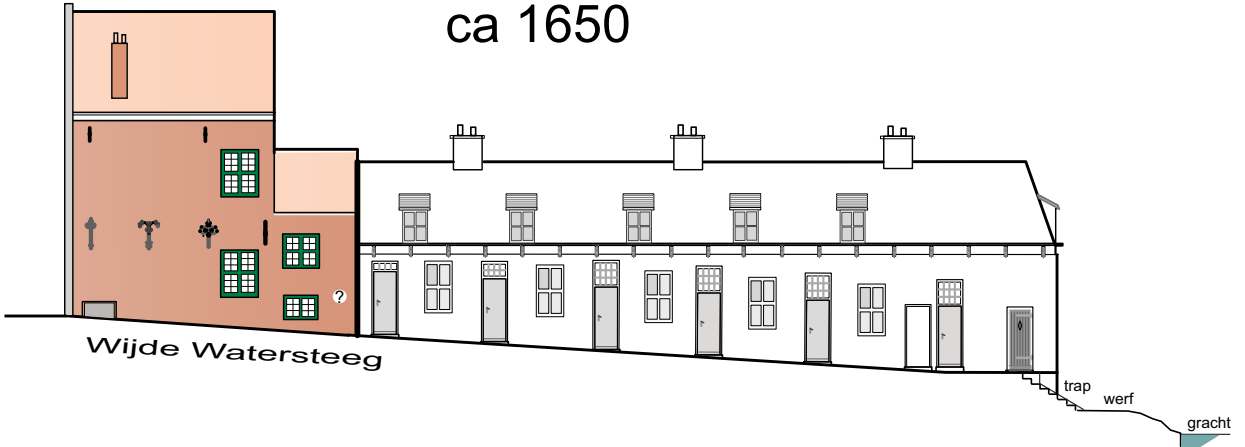
- 56 J.A. van der Hoeve, *Bouwhistorische verkenning* 2007.
- 57 Het Utrechts Archief, toegangsnr. 4007, tek.nr. 100453/02 (GAU/SA6-bouwtek.-).
- 58 Foto op pagina 6 van het definitieve rapport uit 2010 van Hollandia Archeologen.
- 59 Bronnen bij "2008 - Klein stadshotel, ombouwplan" (deze zijn niet opgenomen bij Bronnen/literatuur): gesprekken van de auteur van deze SteenGoed-editie met Johan Brandsema in 2008/2009; AD/UN d.d. 5-11-2008: "Mini-hotel met ambiance en luxe"; Twijnlijn, november 2008: "Een 'Small Hotel' in de Twijnstraat" (www.twijnlijn.nl); "Inklaar, Ineke, 'Op één oor bij onbekenden thuis'. In: Binnenstadskrant (periodiek voor de Binnenstad van Utrecht), [jrg 18, nr 3] zomer-2013, blz. 12-13" (UDS); website smallhotelutrecht.nl, afdruk d.d. 7-11-2008.
- 60 Bronnen waar ik dit op baseer zijn: Adresboeken Utrecht en eigen info.
- 61 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 42002.
- 62 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 71748.
- 63 Het Utrechts Archief - Kranten: advertentie in het UN, d.d. 21-11-1918.
- 64 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 74348, fotograaf: J.W. Deetman.
- 65 Respectievelijk van 25-9-1930 en 9-9-1930, gevonden via Het Utrechts Archief - Kranten.
- 66 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 71754.
- 67 Utrechts Volksblad - Sociaal-democratisch dagblad (uitgave van N.V. De Arbeiderspers), de bewuste advertentie is d.d. 9-9-1940 via dit dagblad gepubliceerd, gevonden via Delpher - Kranten.
- 68 Het zei mijn neven Ton en Cor, zoons van mijn oom Gerrit Hooft, niets toen ik de advertenties medio 2020 met hen deelde. Het is mogelijk dat er uiteindelijk geen meisje is gekomen of maar kort...
- 69 Utrechtsche Courant d.d. 19-4-1943, gevonden via Delpher - Kranten.
- 70 Utrechtsche Courant d.d. 2-8-1943, eveneens gevonden via Delpher - Kranten.
- 71 Bronnen bij "1932-1956 - Zuivelhandel G. Hooft" (deze zijn niet opgenomen bij Bronnen/literatuur): "De Nieuwe Kroniek - Uitgave Oudheidkamer Tiel en Omstreken", 10e jaargang, nummer 1, april 2019 (op de site "oudheidkamer-tiel.nl") en de, inmiddels vervallen, site van Gerard Hooft c.s.: "hooftstad.nl". Daarnaast de expliciet vermelde publicaties in kranten.
- 72 In die tijd moest een zuivelhandelaar zich 'inkopen', je kocht wat men in de branche een 'melkcontingent' noemde. Daarmee verkreeg je het recht om in een bepaald deel van de stad melkproducten te 'sljten'. Ik herinner me dat het om serieus geld ging: m'n ouders moesten hiervoor net zoveel geld lenen als voor het kopen van het winkel-woonhuis.
- 73 Bij sommige klanten was dit omdat ze de producten op het moment van afname niet konden betalen, het zogenaamde 'op de pof' kopen. Bij de meesten van mijn vaders klanten was het echter puur omdat het praktisch was, de klanten genoten krediet.
- 74 Mijn vaders melkwijk kende op allerlei gebied een grote variatie en was verre van saai. Hij maakte regelmatig bijzondere dingen mee. Hij had zijn klanten aan de Oude- en Nieuwegracht, de singels maar ook in de zijstraten, stegen en hofjes. Opvallend was het grote aantal kunstenaars in zijn wijk, je kunt gerust van een kunstenaarskolonie spreken. De bekendsten waren Joop Moesman, Mart van Schijndel, Ina Boudier Bakker, Pyke Koch, Dick van Luyn, Hans van Dokkum, Pieter d'Hont en Joop Hekman. Dat de diversiteit in zijn wijk verder groot was, wordt duidelijk door enkele concrete voorbeelden. Holly Hasenbos van coffeeshop Sarasani vroeg mijn vader of hij producten bij hem in de werfkelder wilde bezorgen. Hasenbos hield heel bijzondere dieren in zijn etablissement: hij had er onder andere kaaimannen, pythons en varanen. Zo was m'n vader bijvoorbeeld wel eens getuige van het voederen der have met levende muizen en zelfs konijnen. Van een heel andere orde is dat m'n vader als één van de weinige mannen welkom was bij het Vrouwenhuis in de Twijnstraat. Oké, hij was gevraagd om er artikelen te bezorgen maar m'n moeder vernam dat de meeste vrouwen daar erg van hem gecharmeerd waren. Verder kwam mijn vader beroepshalve in bijna alle cafés en kroegen van de buurt, ook hierbij was variatie troef. Vooral bij enkele ervan gold zijn algemene devies éxtra: horen, zien en zwijgen. Dat kon en deed hij gelukkig goed.
- 75 Gelukkig hadden mijn ouders voor onze directe verzorging een geweldige kinderverzorgster tot ongeveer ons 10de levensjaar (sweet memories!). Ze bleek meer te kunnen en willen en ondersteunde vooral mijn moeder met diverse, vooral huishoudelijke werkzaamheden. De hulpen die ná haar kwamen (tot we rond de 15 waren) konden, no offence, niet in haar schaduw staan.
- 76 Bij het stoppen werden m'n ouders overweldigd door cadeaus, bloemen, brieven en andere attenties. Een klant van m'n vader (meneer Fransen van het Pelmolenplantsoen) heeft hem kort na de aankondiging onopvallend een dag lang in zijn melkwijk gevolgd en hij noteerde de adressenreeksen waar mijn vader bezorde. Vervolgens ging hij erna, samen met enkele andere klanten, bij al deze klanten langs om te vragen of ze mee wilden doen met een afscheidscadeau voor m'n ouders. Dat bleek een succes en gezamenlijk bedachten ze onder andere dat er een (Delfts blauw) gelegenheidsbord bij De Porcelayne Fles besteld ging worden. Dit mooie bord werd in september 1985 door een afvaardiging van de klanten aan mijn ouders overhandigd. Ze waardeerden de actie, het bord en alle andere attenties zeer en dat gold ook voor ons als zoons.
- 77 Uit 2005, door Kees Visser, zie bij Bronnen/literatuur voor de complete gegevens van dit heerlijke boek.
- 78 Foto bij artikel "Clockwise opent aan de Twijnstraat" d.d. 20-12-1988 uit de toenmalige huis-aan-huiskrant Groot Utrecht Midden.
- 79 Bronnen bij "1988-1992 - Uurwerkspecialzaak Clockwise" (naast vermeld krantenartikel, zie boven): mailwisseling en interview met Ingrid Kruyen in januari 2021.
- 80 Bron foto: Facebook-pagina Boederijwinkel Dalfsen (<https://www.facebook.com/De-Boerderijwinkel-el-559367617436752/>).
- 81 Bron: stadskrant Ons Utrecht d.d. 23-12-2009.
- 82 Bronnen bij "1995-2004 - Natuurwinkel en eko-delicatessen - Ekodrôme" (deze zijn niet opgenomen bij Bronnen/literatuur): "We zijn niet meer zo eng als vroeger", artikel in stadskrant Ons Utrecht d.d. 23-12-2009 en gesprekken c.a. met Jos Fliers vanaf medio 2020.
- 83 Eén en ander blijkt uit de Rijksmonumentenbeschrijving van het pand (deze beschrijving is in het UDS opgenomen).

- 84 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 71758.
- 85 Foto door de auteur van deze SteenGoed-editie d.d. 12-12-2018.
- 86 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 108296, © Fotografie Anita Pantus, Nijmegen. N.B.: deze foto maakt deel uit van een heerlijke serie van 27 foto's die op de beeldbank van HUA aanwezig is. De foto's zijn gemaakt in het kader van de foto-opdracht "Kleine middenstand in Utrecht" door fotograaf Anita Pantus en behoort tot de collectie Stichting Stedelijke Fotografie Utrecht (SFU).
- 87 Foto in bezit van de auteur van deze SteenGoed-editie.
- 88 Aldus N. van der Monde in zijn bekende beschrijving van de stad Utrecht uit 1844, zie bij Bronnen/literatuur voor de exacte titel etc. van deze publicatie.
- 89 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 602120, de uitgever van de prentbriefkaart was A. van Dorsten jr.
- 90 Ontleend aan het boekje "Tollestich - Herinneringen aan het oude Tolsteeg" door Gerrit van Straalen (oud-bewoner van de Wijde Watersteeg), Utrecht (drukkerij Den Daas), 1975.
- 91 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 74349.
- 92 Bron foto: Stadsarchief 's Hertogenbosch, collecties De Gruyter. Fotobestand door Peter Sprangers in december 2020 aan auteur beschikbaar gesteld t.b.v. SteenGoed-publicatie. N.B.: Peter Sprangers is de auteur van het - heerlijke - boek "De kunst van De Gruyter - ..." (volledige titel etc. bij Bronnen/literatuur). N.B.: deze foto is niet aanwezig in de Beeldbank van HUA! Mocht een HUA-medewerker dit lezen dan hoop ik dat dit tot een contact met het genoemde Stadsarchief en opname bij HUA leidt. Naast deze foto is er nog een drietal andere foto's van Twijnstraat 63 (deze drie foto's zijn ook in de tekst opgenomen). Verder bezit het genoemde Stadsarchief nog veel andere foto's van zestien Utrechtse DG-filialen over de periode van 1900 - 1970 die historisch gezien heel erg de moeite waard zijn, het hier genoemde boek van Peter Sprangers laat dit goed zien. Hier zijn bijvoorbeeld ook snoepjes van foto's van rond 1900 bij van het DG-filiaal Twijnstraat 69 waar DG van 1900 - 1927 gevestigd was, vóórdat Twijnstraat 63 door DG betrokken werd. De voorgevel van Twijnstraat 69 had in die periode een Jugendstil-winkelpui en feurale beschilderingen op de verdiepingen.
- 93 Bron foto: Stadsarchief 's Hertogenbosch, collecties De Gruyter. Tekst ontleend aan het boek "De kunst van De Gruyter - ..." (volledige titel etc. bij Bronnen/literatuur) van Peter Sprangers, Peter stelde ook dit fotobestand aan auteur beschikbaar.
- 94 Dit betreft een uitsnede van een foto van het bouwkeramiek van een v.m. De Gruyter-filiaal aan de Gasthuising 5 in Tilburg, foto: ("Decoratie met keramiek van De Porceleynse Fles") gemaakt door Gert-Jan Lobbes in 2017, link: [https://amsterdamse-school.nl/objecten/gebouwen/winkel-de-gruyter-\(vm\)-tilburg/](https://amsterdamse-school.nl/objecten/gebouwen/winkel-de-gruyter-(vm)-tilburg/).
- 95 Voor informatie en foto's over DG in zijn algemeenheid en Twijnstraat 63 in het bijzonder, heb ik gebruik gemaakt van het boek "De kunst van De Gruyter - ..." (volledige titel etc. bij Bronnen/literatuur) van Peter Sprangers.
- 96 In mijn totaalverhaal "Twijnstraat 65 en directe omgeving" zijn diverse afbeeldingen van het hier gesloopte monumentale "Oudsterhuis van Antwerpen" vermeld en opgenomen.
- 97 Voorbeelden van deze toen door DG toegepaste stijl en uitvoering van de winkelpui zijn gemeentemonument Oudegracht 201 (zie vooral mooie foto's van details door Jean Penders in het UDS), Rijnlaan 32 (foto's in Stadsarchief Den Bosch) en Beeklaan 303 in Den Haag (zie foto's in "De kunst van De Gruyter - ...", volledige titel etc. bij Bronnen/literatuur, pagina 115). Er zijn veel liefhebbers van de winkelpuien in deze stijl en uitvoering en er zijn er in de oorspronkelijke staat hersteld. Het zou grote winst zijn (historisch én economisch: unique selling point) als de winkelpui van Twijnstraat 63 zou terugkeren in de oorspronkelijke stijl.
- 98 Bron foto: archief Stichting Historische Kring Tolsteeg-Hoograven. Fotobestand door Peter Sprangers aan auteur beschikbaar gesteld.
- 99 Bron foto: Stadsarchief 's Hertogenbosch, collecties De Gruyter. Fotobestand door Peter Sprangers beschikbaar gesteld, deze foto is ook in zijn boek "De kunst van De Gruyter - ..." (volledige titel etc. bij Bronnen/literatuur) opgenomen.
- 100 In 2007 had een projectontwikkelaar, die Twijnstraat 63 gekocht had, een plan ingediend om op de verdieping van Twijnstraat 63 appartementen te bouwen. Ik las van het plan en na het raadplegen bij de gemeentelijke bouwafdeling werd duidelijk dat in de tot dan toe blinde linker zijgevel ten behoeve van een te ontwikkelen bovenwoning drie ramen gemaakt zouden worden. Dit zou de privacy van toekomstige bewoners van Twijnstraat 65 serieus aantasten. Op dat moment hadden mijn broers en ik na het overlijden van mijn moeder (mijn vader was vóóroverleden) Twijnstraat 65 net te koop gezet. We hebben dit ontwikkelgegeven bij de makelaar die de verkoop van Twijnstraat 65 zou verzorgen neergelegd. Die nam contact op met de bewuste projectontwikkelaar die besloot om Twijnstraat 65 te kopen. Het was hem wel wat waard dat er geen - succesvol - bezwaar tegen zijn ontwikkelplan van Twijnstraat 63 zou worden ingediend. Na de oplevering van Twijnstraat 63, waaronder het maken van de drie ramen, bood hij Twijnstraat 65 op de markt aan. J. Brandsema kocht het pand toen, zie de toelichting bij de eigenaren onder "2008 - klein stadshotel, ombouwplan".
- 101 Bron: website oozo.nl (site met diverse wetenswaardigheden over bedrijven en woningen in een buurt en straat), deze foto - en nog een andere foto - hierop via "Wijde Watersteeg" medio 2020 gevonden.
- 102 Foto uit 2017 op Twitter-account van Arjan den Boer, Tweet-URL van deze foto: <https://twitter.com/arjandenboer/status/900102503060131844?s=20>.
- 103 Op onze afspraak over zijn Ekodrôme op Twijnstraat 65 en daarna op Twijnstraat 63, medio 2020.
- 104 Omschrijving uit "De kunst van De Gruyter - ..." (volledige titel etc. van dit boek bij Bronnen/literatuur).
- 105 A.F.E. (Frans) Kipp in Archeologische en Bouwhistorische Kroniek van de gemeente Utrecht over 1986, pag. 248.
- 106 Zie de Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 20059. Op deze foto van Gibo Smilda zie je de restanten van een trapgevel in het pleisterwerk van de achtergevel van Twijnstraat 65.
- 107 Ik ken en begrijp de redenen (en het negatieve sentiment) die aan het slopen van grote aantallen kleine huisjes ten grondslag lagen. Vooral vanaf de zestigste jaren van de vorige eeuw ontstond een soort gemeentelijke sloopwoede waardoor geen onderscheid gemaakt werd: er was geen aandacht voor monumentale aspecten. De kamers met kopwoning in de Wijde Watersteeg waren om diverse

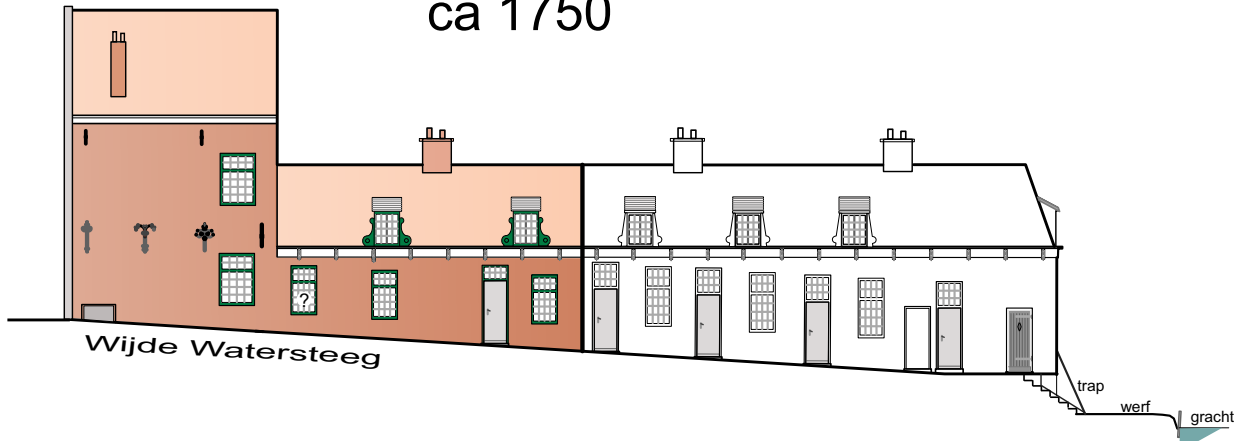
monumentale redenen bijzonder: middeleeuws van opzet, met een trapgevel (zie HUA-cat.nr. 20059), in verloop gebouwd door de helling van de steeg naar de Oudegracht, gootconsoles met een bijzonder profiel en acanthusblad, een opmerkelijke kopwoning met een grote bouwhoogte en hoge kap en verder met gesneden vleugels (oren) aan de dakkapel met lessenaarsdak, Y-muurankers en typische steunberen, alle kenmerken aan de werfzijde (zie HUA-cat.nrs. 67911, 67919 en 400159). Daarnaast waren de woningen van historisch belang als voorbeeld van woningen voor minderbedeelden. Door de bijzondere combinatie van al deze kenmerken was deze rij kameren met opmerkelijke kopwoning een uniek ensemble in Utrecht, mogelijk was het zelfs landelijk uniek. Helaas werd de sloopwoede deze rij kameren in 1962 fataal, exemplarisch voor gemeentelijk monumentaal disrespect toen.

- 108 Foto: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 67919, © Nico Jesse/Nederlands Fotomuseum.
- 109 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 20060. Foto door G.J.C.A. (Gibo) Smilda op 10-8-1962.
- 110 Deze heropbouw c.a. ging niet zonder slag of stoot, de gemeente moest helaas gedwongen worden schade aan Twijnstraat 65 te herstellen en het hele proces was vervelend en stressvol. Na de sloop van de rij kameren die in één bouwstroom met de in Twijnstraat 65 opgenomen eerste twee kameren waren neergezet, scheurde de achtergevel van Twijnstraat 65 los, uiteindelijk over de volle hoogte. Voor mij was het oorzakelijk verband van sloop en schade duidelijk en ik overtuigde mijn ouders dat de gemeente aansprakelijk gesteld moest worden. Namens hen begeleidde ik een briefenschrijverij tot definitief duidelijk werd dat de gemeente zich niet in het oorzakelijk verband kon vinden. We voelden ons gedwongen om een gerechtelijke procedure te starten, dit leidde in eerste instantie tot een uitspraak in ons nadeel. In hoger beroep werd de gemeente aansprakelijk gesteld voor de schade. De opluchting hierover was groot, het gehele proces had viereenhalf jaar in beslag genomen (van 1982 tot en met 1986) en heeft me veel zorgen en slapeloze nachten bezorgd, de contacten met de advocaten had ik op me genomen. Ik was blij dat m'n broer samen met de advocaat de onderhandelingen met de gemeente op zich nam (dat is niet mijn ding en des te meer zijn kwaliteit), de rechter had namelijk bepaald dat partijen samen de hoogte van de schade moesten bepalen. Dat leidde tot een serieus bedrag en volledig herstel zoals in de tekst beschreven, inclusief goed herstel van het interieur van het achterste deel van Twijnstraat 65. De opnieuw opgebouwde middeleeuwse linker zijgevel van de eerste gesloopte kamer is inmiddels een bijna verborgen 'overblijfsel', een overcompensatie van gemeentelijk monumentaal disrespect van de zestiger jaren van de vorige eeuw en een wel erg prijzig detail. Positief is dat er nog iets zichtbaars resteert van een rij bijzondere kameren. Misschien moet je er wel een soort van spijtbetuiging in lezen.
- 111 Bron: Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel Utrecht, sectie B, blad 037.
- 112 Ontleend aan "Hoffes in Utrecht" door W. Thoomes, voor details van dit boek zie bij Bronnen/literatuur.
- 113 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 105301, omschrijving: Portret van Nicolaas Kien, geboren 1731, ontvanger van de Bisdomstienen in Utrecht (1776), overleden 1812. Kniestuk rechts, zittend naast een tafel met zijn linkerhand op een boek. Het schilderij is in het Centraal Museum Utrecht aanwezig (inventarisnummer 7179).
- 114 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 30467, beschrijving: "Gezicht op de Oudegracht te Utrecht uit het noordwesten vanaf de westzijde van de gracht met links de huizen aan de Twijnstraat aan de Werf en op de achtergrond de Bijlhouwerbrug en de binnenzijde van de Tolsteegpoort." De historische bebouwing op het meest zuidelijke deel van de Oudegracht op deze prent uit 1773 is ook heel erg de moeite waard om te zien, met onder andere een enorm dubbel herenhuis dat C.A. van Wachendorff en zijn vrouw A.C. van Oort in 1740 lieten bouwen (zie ook het UDS via deze link: <http://www.documentatie.org/idUDSpagina.asp?id=203474>). Van deze bijzondere aquarel is overigens een mooi groot tegeltabelau vervaardigd dat u op het laatste deel van de Oudegracht, bij de hoek van de Diaconessenstraat kunt bewonderen. Op veertien plekken in de stad zijn, op initiatief van de Utrechtse Sociëteit De Constructieve, tegeltableaus naar prenten uit de periode tussen 1600-1900 te zien van de situatie ter plaatse, zoals de schilder dat toen zag. Deze prenten zijn door Tollen Wilmer beschreven en toegelicht in het boekje "Wandelen langs Utrechtse Stadsgezichten - Utrecht in beeld op veertien tegeltableaus" uit 2014.
- 115 Beeldbank van Het Utrechts Archief, catalogusnummer 30618.
- 116 Jammer is dat met twee dingen m.i. te soepel is omgegaan en dan beperk ik me tot de historische zaken: direct achter Twijnstraat 65 is de gevelgeleding onder andere rommelig en er is geen archeologische opgraving gedaan.
- 117 Foto: Het Utrechts Archief catalogusnummer 116514; Fotodienst GAU, fotograaf.
- 118 Van de middeleeuwse kameren zal helaas weinig tot niets meer te vinden zijn maar wie weet wat er nog van daarvóór gevonden wordt.
- 119 Deze bron, die voor mij nieuw was, tipte Kantinka Fruin (medelid werkgroep Historisch Onderzoek) me toen ik uitgebreid vruchteloos naar gebruikersinformatie had gezocht. Supertip Kantinka, dank!
- 120 Twijnstraat 65 is onder monumentnummer 450522 in dit register van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap opgenomen.
- 121 door J.A. van der Hoeve, zie Bronnen/literatuur voor de exacte onderzoekstitel.

ca 1650

ca 1750

ca 1880

Een herhaling van de tekening door Dirk van Sichem, maar nu op een maat dat ook de details goed zichtbaar zijn.

